

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Педагогічний факультет
Кафедра спеціальної освіти

«Розвиток дрібної моторики пальців рук у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення засобами арт-терапії»

Кваліфікаційна робота (проект)
на здобуття рівня вищої освіти «магістр»

Виконала: здобувачка 2 курсу 213М групи
Спеціальності 016 Спеціальна освіта
Освітньо-професійної (наукової)
програми 016.01 Логопедія
Дикусар Валерія Валеріанівна

Керівник: к. пед.н., доцентка Меліхова В.В.

Рецензентка: д. пед. н., професорка кафедри
теорій й методики виховання, психології та
інклюзивної освіти КВНЗ «Херсонська академія
неперервної освіти»
Примакова В.В.

Івано-Франківськ, 2024

ЗМІСТ

ВСТУПІЗ

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ ПАЛЬЦІВ РУК У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗНМ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ 6

1.1. Розвиток дрібної моторики як запорука формування мовленнєвої діяльності дитини 6

1.2. Види арт-терапевтичних методів та їх характеристики 10

1.3. Характеристика методів арт-терапії у роботі з дітьми із ЗНМ старшого дошкільного віку у ході розвитку дрібної моторики 15

РОЗДІЛ 2. ДІАГНОСТИКА РІВНІВ СФОРМОВАНОСТІ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ ПАЛЬЦІВ РУК У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗНМ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ 19

2.1. Діагностика сформованості дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ 19

2.2. Аналіз результатів діагностики стану сформованості дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ 38

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ ПАЛЬЦІВ РУК У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗНМ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ 37

3.1. Методика використання арт-терапії в процесі розвитку дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ 37

3.2. Порівняльний аналіз результатів експериментального дослідження 50

ВИСНОВКИ 57

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ 60

ДОДАТКИ 65

ВСТУП

Актуальність дослідження. Дошкільний вік є сензитивним періодом для розвитку багатьох основоположних умінь та навичок, серед яких важливу роль відіграють рухові. Це обумовлено тим, що рухова сфера тісно пов'язана з іншими – когнітивною, мовленнєвою, емоційно-вольовою, навчальною. Особлива увага приділяється розвитку дрібної моторики. Рівень розвитку дрібної моторики суттєво впливає на стан сформованості мовлення, а також є основою для оволодіння у майбутньому навичок письма.

Проблема розвитку дрібної моторики у дошкільному віці викликає підвищену увагу українських науковців, серед яких можна виділити: Д.Храмову (засоби розвитку дрібної моторики у дітей дошкільного віку), Г.Єрмак (особливості розвитку дрібної моторики за допомогою нетрадиційних засобів), А.Гладун (питання оцінювання рівня розвитку дрібної моторики у дітей дошкільного віку), І.Дубовик (загальні особливості розвитку дрібної моторики у дітей дошкільного віку), О.Домінські (нетрадиційні форми роботи з розвитку дрібної моторики дошкільнят), М.Кордубан (особливості підбору іграшок для розвитку дрібної моторики дітей дошкільного віку).

Тісний зв'язок розвитку дрібної моторики та мовлення у дошкільному віці зумовлює необхідність вивчення науковцями особливостей її формування у дітей з порушеннями мовлення: А.Машталер (досліджує особливості розвитку дрібної моторики у дітей із загальним недорозвитком мовлення), І.Парасюк (вивчає питання діагностики), С.Макарушко (досліджує особливості впливу розвитку дрібної моторики на формування мовлення дітей з мовленнєвими порушення) та інші.

Значна кількість сучасних наукових праць присвячена дослідженню особливостей методів, форм та засобів розвитку дрібної моторики у дітей дошкільного віку із порушеннями мовлення. Попри наявність широкого кола

досліджень, присвячених визначеному питанню, зазначена проблема досі залишається недостатньо вивченою, чим і зумовлено її актуальність і визначена тему нашого дослідження «Розвиток дрібної моторики засобами арт-терапії у дітей із ЗНМ III рівня старшого дошкільного віку».

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами: кваліфікаційна робота виконана в межах науково-дослідної теми кафедри спеціальної освіти «Зміст і технології навчання в системі спеціальної освіти та інклюзивному освітньому середовищі» (номер державної реєстрації 0119U101727 від 07.05.2019 року).

Мета дослідження – вивчення теоретичних особливостей та методичних аспектів розвитку дрібної моторики у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення, розробка та експериментальна перевірка комплексу завдань розвитку дрібної моторики засобами арт-терапії у дітей із ЗНМ старшого дошкільного віку.

Об'єкт дослідження – формування дрібної моторики у дітей із ЗНМ старшого дошкільного віку.

Предмет дослідження – арт-терапія як засіб розвитку дрібної моторики у дітей дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня.

Завдання дослідження:

1. Проаналізувати психолого-педагогічну літературу з теми дослідження та визначення проблем використання засобів арт-терапії у ході розвитку дрібної моторики у дітей із ЗНМ III рівня старшого дошкільного віку.
2. Визначити стан сформованості дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня.
3. Розробити комплекс завдань з використання арт-терапії в процесі розвитку дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня.
4. Проаналізувати результативність методики використання арт-терапії в процесі розвитку дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня.

Методи дослідження: аналіз, порівняння та узагальнення наукових даних із проблеми дослідження на основі науково-методичної літератури та нормативно-правової бази; аналіз анамнестичних даних; опитування вихователів, практичних психологів та логопедів; педагогічні експерименти констатувального та формувального характеру; якісний аналіз та кількісна обробка результатів експерименту.

Наукова новизна дослідження полягає в розробці комплексу завдань з використання арт-терапії спрямованих на розвитку дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня, що розширює можливості розвитку і при необхідності корекції зазначеної діяльності в межах закладу дошкільної освіти.

Практичне значення – матеріали дослідження можуть бути використані в процесі діагностики та корекції рівня розвитку дрібної моторики під час занять у корекційних та логопедичних групах, інклюзивно-ресурсних центрах, центрах реабілітації та абілітації дітей з особливими освітніми потребами. Також, результати дослідження можуть використовуватися в процесі підготовки вчителів-логопедів та студентів вищих навчальних закладів, які навчаються за профілем спеціальної освіти, а також фахівців-практиків, які проходять перепідготовку та підвищення рівня кваліфікації.

Апробація результатів: основні положення та висновки представлені на засіданнях кафедри спеціальної освіти та опубліковані у збірці тез Студентської наукової конференції 23 травня 2024 року «СУЧАСНІ НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СПЕЦІАЛЬНІЙ ТА ІНКЛЮЗИВНІЙ ОСВІТІ», 23 травня 2024 року. С. 138-140.

Структура роботи: робота складається зі вступу, трьох розділів та висновків до них, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Робота містить 13 таблиць, 22 рисунка. Список джерел містить 40 найменувань. Загальний обсяг роботи становить 73 сторінки, з них - 59 сторінок основного тексту. Додатки викладено на 9 сторінках.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ ПАЛЬЦІВ РУК У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗНМ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ

1.1. Розвиток дрібної моторики як запорука формування мовленнєвої діяльності дитини

Дошкільний вік характеризується інтенсивним розвитком особистості дитини за різними сферами – фізична, психічна, мовленнєва, емоційно-вольова, рухова та інші. Особливо важливе значення для дошкільника має комунікативний і мовленнєвий компоненти. Рівень їх сформованості впливає на не тільки на успішність соціалізації, а й на процеси самоствердження та самореалізації у майбутньому.

Сучасні вчені наголошують на тому, що одним із напрямків формування мовлення є розвиток дрібної моторики, адже ділянки, які відповідають за її формування та мовлення у головному мозку знаходяться поруч, стимулюючи діяльність одна одної. Вона визначається як здатність людини здійснювати контроль над виконанням точних рухів м'язами кистей, пальців та зап'ясть. Рівень її сформованості у дитини впливає на точність та обсяг виконання завдань. Відповідно до цього, розвиток дрібної моторики впливає на:

- розвиток мислення та уваги (у процесі розвитку дрібної моторики дитина вчиться прогнозувати рухи, контролювати їх точність, аналізувати особливості тих чи інших рухів тощо);
- формування особистісних якостей (формування дрібної моторики впливає на розвиток у дитини таких якостей, як: уважність, самостійність, відповідальність, наполегливість, працелюбність, старанність, вимогливість, акуратність, ініціативність та інші);

- формування мовлення (дошкільник вчиться здійснювати контроль над м'язами, які беруть активну участь під час реалізації мовленнєвих актів – артикуляційними та мімічними; відтворювати різні моторні програми, що дозволяють сформувати у дитини уміння відтворювати артикуляційні рухи або їх серію) [12].

Н.Анастасова зазначає, дрібна моторика – це точні та координовані рухи пальців рук. Вона стверджує, що розвиток дрібної моторики впливає на здатність дитини логічно мислити, запам'ятовувати навчальний матеріал, чітко та логічно висловлювати сутність власних думок. Кожний достатньо координований рух призводить до позитивних зрушень у розвитку особистості дитини. У дошкільному віці дрібна моторика є одним і способів пізнання навколишнього світу та дослідження його властивостей. Рівень рухової активності дошкільника є прямо пропорційний рівню розвитку мовлення [1].

Інший підхід до трактування сутності поняття «дрібна моторика» пропонують С.Титаренко та Л.Іванюта. Вони стверджують, що дрібна моторика – це сукупність скоординованих дій різних систем організму, взаємодія яких дозволяє забезпечити виконання людиною дрібних та точних рухів руками. Недостатній рівень розвитку дрібної моторики може призвести до труднощів у формуванні навичок самообслуговування: зашнуровування взуття, застібання гудзиків, зняття гачків тощо. Пізніше перераховані уміння стають основою формування графомоторних навичок [35].

Окрім цього, розвиток дрібної моторики є одним із показників готовності дитини до шкільного життя, адже рівень її сформованості тісно пов'язаний із формуванням процесів мовлення та мислення. Найчастіше, дитина з високим рівнем розвитку уваги, уваги, мислення, мовлення, пам'яті має високий рівень сформованості дрібної моторики [35].

На думку Д.Храмової, розвиток дрібної моторики є складним та системним процесом, який характеризується взаємодією чотирьох систем організму дитини (рис.1.1) [38].

Рис.1.1. Системи організму дитини, які складають основу дрібної моторики за Д.Храмовою [38]

Кожна із вищезазначених систем значною мірою впливає на реалізацію процесів дрібної моторики, рівень розвитку якої є одним із найважливіших критеріїв повноцінного психічного розвитку дитини. Від того, як саме взаємодіють зазначені системи, залежить характер властивостей рухів – їх обсяг, точність, швидкість, сила тощо [38].

І.Деснова зазначає, що рівень розвитку властивостей дрібної моторики відображається на здатності дитини дошкільного віку виконувати складні маніпуляції з дрібними предметами. У дитини з достатнім рівнем дрібної моторики формуються більш сприятливі умови для розвитку логічного мислення, якісно покращується функціонування таких психічних процесів як: пам'ять, мовлення, увага тощо. Проте недостатній розвиток дрібної моторики у дітей дошкільного віку обмежує можливості дитини в набутті самостійності та опануванні навичок самообслуговування, ускладнює характер її взаємодії з

предметами навколишнього світу та обмежує можливості дитини в ігровій діяльності, яка є провідною у дошкільному віці [10].

Проблему впливу особливостей розвитку дрібної моторики на формування особистості дитини у своїх дослідженнях висвітлює А.Машталер. Науковиця наголошує на тому, що виконання вправ на розвиток дрібної моторики дозволяє впливати на різні сфери (рис.1.2) [10].

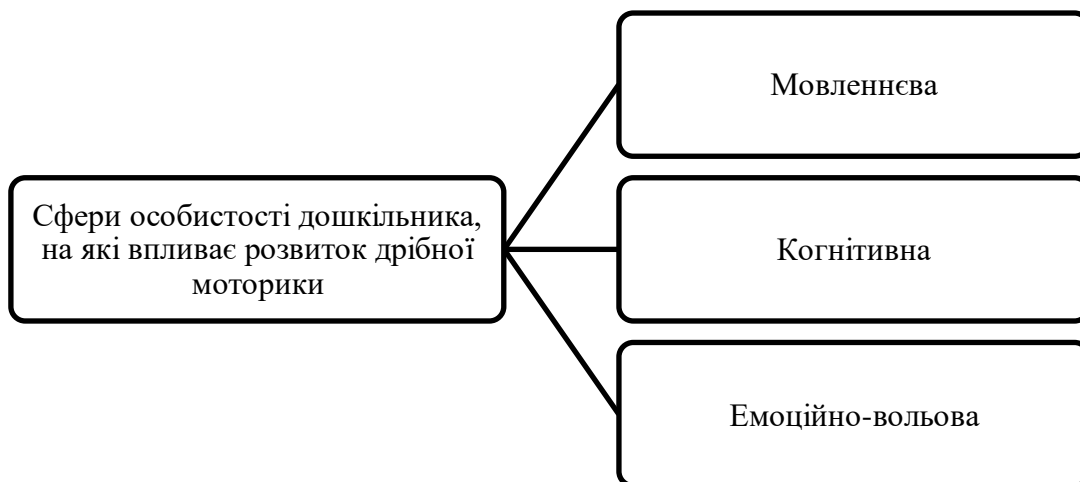

Рис.1.2. Сфери особистості дошкільника, на які впливає розвиток дрібної моторики [10]

Виконання вправ, які передбачають здійснення дитиною ритмічних рухів пальцями, індуктивно призводять до позитивних зрушень у мовленнєвих центрах головного мозку. Підвищується рівень узгодженості діяльності мовленнєвих зон, що впливає на розвиток зв'язного мовлення, рівень розуміння зверненого мовлення тощо. Ігри на розвиток дрібної моторики, що передбачають вербальний супровід, формують у дитини уміння виконувати словесні інструкції різної складності, наслідувати дії дорослого, а також, уважно слухати його. У процесі таких ігор дошкільник вчиться концентрувати та розподіляти увагу, запам'ятовувати послідовність рухів. Особливий вплив на формування мовлення дитини здійснюють пальчикові ігри, які супроводжуються короткими віршованими рядками. У процесі виконання таких вправ дошкільник вчиться узгоджувати діяльність декількох систем одночасно, підвищується рівень самоконтролю, розвивається темпо-ритмічний компонент мовлення [24].

Особливості взаємодії процесів дрібної моторики з іншими функціями організму дитини вивчає і О.Малетич. Науковець стверджує, що рівень розвитку дрібної моторики впливає на формування таких процесів, як: увага, уява, мислення, пам'ять, мовлення, сприйняття. У процесі виконання рухів дошкільник вчиться зосереджуватись та тривалий час утримувати увагу. Він планує кожний свій подальший рух, може прогнозувати серію рухів, стимулюючи розвиток уваги. Під час виконання ігор із метою розвитку дрібної моторики дитина запам'ятовує послідовність рухів, що є основою для розвитку зорово-моторної пам'яті, а також зорово-просторової координації. У подальшому такі уміння відіграють визначну роль у формуванні навичок письма [23].

Таким чином, за результатами аналізу психолого-педагогічної літератури можемо узагальнити трактування сутності поняття «дрібна моторика» та, враховуючи положення науковців, визначити її як здатність людини виконувати дрібні рухи м'язами кистей, пальців та зап'ясть, здійснювати контроль у процесі виконання цих рухів, забезпечуючи взаємодію нервової, кісткової, зорової та рухової систем. Рівень розвитку дрібної моторики впливає на функціонування різних сфер особистості дитини – когнітивної, емоційно-вольової, фізичної, мовленнєвої. Особливий вплив функціонування дрібної моторики здійснює на розвиток мовлення. Ділянки, які відповідають за формування дрібної моторики та мовлення у головному мозку знаходяться поруч, стимулюючи діяльність одна одної. Тому, дрібна моторика є каталізатором розвитку усіх компонентів мовлення – звуковимови, складової структури слова, фонетико-фонематичних процесів, граматичного ладу, зв'язного мовлення, навичок читання та письма.

1.2. Види арт-терапевтичних методів та їх характеристики

Сучасні тенденції розвитку освітньої галузі в Україні зумовлюють необхідність формування нового підходу до формування особистості дитини із

врахуванням її потреб, інтересів, здібностей, актуальних та потенційних можливостей. Реалізація такого підходу передбачає поєднання традиційних та інноваційних методів навчання, виховання та розвитку дитини. Одним із таких методів є арт-терапевтичні.

Сучасна українська дослідниця М.Козігора визначає арт-терапію як метод навчання, виховання та корекції за допомогою творчості, що використовується фахівцями різних галузей – психологія, психотерапія, педагогіка. Застосування арт-терапевтичних методів сприяє розкриттю творчого потенціалу особистості, мобілізації внутрішніх механізмів саморегуляції. Арт-терапія може бути як діагностичним, так і корекційним засобом [16].

О.Вознесенська визначає арт-терапію як спосіб зцілення особистості із використанням різних засобів творчого самовираження. Під «зціленням» дослідниця розуміє досягнення людиною гармонії між усіма компонентами особистості. Арт-терапевтичні методи завжди є ресурсними, адже вони апелюють до творчої складової психіки людини. Ці методи потребують залучення внутрішніх ресурсів. Слід зазначити, що арт-терапія вважається універсальним засобом навчання, виховання та розвитку, адже передбачає використання як вербальних засобів, так і невербальних [6].

Дещо інший підхід до визначення сутності поняття «арт-терапія» пропонує І.Ільченко. Дослідник стверджує, що арт-терапія – це динамічна система взаємодії між трьома компонентами: людиною, продуктом її творчої діяльності та фахівцем. Арт-терапія може використовуватись фахівцями різних галузей, але найбільш сприятливий вплив має саме в освітній. Арт-терапія в освіті характеризується:

- комплексом нових технологій, інноваційних теоретичних та практичних ідей (арт-терапевтичні методи розробляються на основі новітніх теоретичних досліджень у галузі психології, педагогіки та соціології);

- різноманітням зв'язків із соціальними, психологічними та педагогічними явищами (арт-терапія може успішно інтегруватись із всіма аспектами життя і діяльності дітей, включаючи освітній процес);
- відносною самостійністю від інших складових освітнього процесу (арт-терапія може впроваджуватись як окремий компонент освітньої програми чи навчального плану);
- здібністю до інтеграції та трансформації (арт-терапевтичні методи можна адаптувати відповідно до мети уроку, заняття або виховного заходу, що дозволяє забезпечити індивідуальний підхід залежно від визначених завдань та потреб дитини) [14].

Отже, універсальність арт-терапевтичних методів зумовлює їх активне використання фахівцями різних галузей та напрямків – педагогіка, психологія, спеціальна освіта та інші. У залежності від поставленої мети, здійснюється підбір методів та їх адаптація відповідно до потреб, інтересів та можливостей дитини. Однією із головних переваг арт-терапії є те, що продукти творчої діяльності людини не підлягають оцінці. Тому, у процесі створення творчих робіт людина відчуває себе вільно та впевнено.

М.Замелюк, Л.Магдисюк та Н.Ольхова трактують поняття «арт-терапія» як технологію розробки та використання творів мистецтва із метою передачі почуттів й емоцій. Впровадження арт-терапевтичних методів у роботу з дітьми чи дорослими має ефективний результат, адже мистецтво завжди викликає позитивні емоції. Арт-терапія є засобом вільного самовираження, що сприяє формуванню активної життєвої позиції, подоланню негативних поведінкових проявів тощо. Науковці зазначають, що найчастіше арт-терапевтичні методи застосовуються у єдності з традиційними. Вони підвищують ефективність традиційних методів та сприяють реалізації комплексного впливу на особистість [13].

На сьогодні в науковій літературі існують різні підходи до класифікації різновидів арт-терапії. Науковці класифікують види арт-терапії за різними критеріями та показниками. Автором однієї із найрозповсюдженіших класифікацій є Н.Атаманук (рис.1.3) [3].

Рис. 1.3. Різновиди арт-терапії [3]

Серед основних різновидів арт-терапії можна виділити наступні:

1. Імаготерапія. Вплив на людину здійснюється через відповідний образ та його театралізацію. Використання зазначеного виду сприяє кращому розумінню людиною самої себе. Прийомами імаготерапії є аналіз літературних творів, драматизація казок, театралізації оповідань та творів драматургії.
2. Танцювально-рухова терапія передбачає використання танцю із метою розвитку соціального, когнітивного, емоційного компонентів особистості людини. Танцювально-рухова терапія впливає не тільки на фізичний розвиток людини, а й сприяє формуванню впевненості у собі, ініціативності, гнучкості мислення, розвитку пам'яті.
3. Бібліотерапія передбачає використання книжок як засобу терапевтичного впливу. Добір літератури здійснюється відповідно до потреб людини та її індивідуальних особливостей. Читання художньої літератури викликає

- позитивні емоції, сприяє зменшенню рівня тривожності та дозволяє забезпечити ефективний терапевтичний вплив.
4. Казкотерапія – це вид арт-терапії, в основі якого лежить використання казок як терапевтичного засобу. Казки сприяють подоланню страхів, невпевненості, формуванню системи цінностей. За допомогою казок фахівець може впливати на когнітивний та емоційно-вольовий розвиток. Казкотерапія передбачає не тільки читання казок, а й їх написання.
 5. В основі драматерапії лежить драматизована діяльність, яка викликає у людини відповідні емоції, почуття та переживання. Використання драматерапії сприяє розвитку емпатії, самоконтролю, ініціативності, розкнутості, впевненості у собі. Людина може брати участь у рольових іграх та сценках з нестандартними умовами, пов'язаними з її життям.
 6. Кіно-терапія та мульт-терапія – це перегляд кінофільмів та мультфільмів (чи їх фрагментів) із терапевтичною метою. У процесі перегляду проводиться аналіз фільму, людина пропонує алгоритм розв'язання тих проблем, які зустрічаються у сюжеті.
 7. Лялькотерапія передбачає використання ляльок як терапевтичного засобу. Використання лялькотерапії сприяє зміцненню психічного здоров'я, розвитку дрібної моторики та мовленнєвої компетентності, формуванню стресостійкості тощо.
 8. Музикотерапія ґрунтується на використанні музики. Науковці виділяють дві форми музикотерапії – пасивну та активну. Пасивна передбачає слухання музики та її аналіз, активна – спів (вокалотерапія) і створення музики за допомогою різних музичних інструментів (інструментальна терапія). Слід зазначити, що використання музикотерапії не вимагає наявності професійних умінь. Вона націлена на викликання у людини позитивних почуттів, психологічне розвантаження, а не формування спеціальних здібностей.

9. Фототерапія передбачає використання фотографії із терапевтичною метою. Людина може аналізувати запропоновані їй фотографії або створювати їх самостійно.

10. Сутність піскової терапії полягає у використанні піску як терапевтичного засобу. Це сприяє розвитку дрібної моторики, зняттю емоційної напруги, розвитку емоційно-вольової сфери [8].

Використання арт-терапії сприяє вираженню думок, почуттів, емоцій, потреб. Як і будь-яка творчість, вона має високий позитивний ефект, формує активну життєву позицію, впевненість у своїх силах [3].

Таким чином, арт-терапія є універсальним засобом самоствердження та самореалізації особистості. Сучасні науковці вважають її унікальною формою передачі досвіду від покоління до покоління. Різноманітність видів арт-терапії зумовлює її використання фахівцями різних напрямків та галузей діяльності.

1.3. Характеристика методів арт-терапії у роботі з дітьми із ЗНМ старшого дошкільного віку у ході розвитку дрібної моторики

На сьогодні одним із ключових напрямків дошкільної освіти є забезпечення оптимальних умов для реалізації компетентнісного підходу у процесі формування особистості дитини з порушеннями мовлення. Одну із найчисельніших категорій дітей з мовленнєвими порушення складають дошкільники із загальним недорозвитком мовлення.

Наявність мовленнєвого порушення зумовлює необхідність особливого підходу до навчання, виховання та розвитку дитини із врахуванням її індивідуальних особливостей, інтересів, потреб, актуальних і потенційних можливостей. Педагоги мають забезпечити комплексний розвиток мовлення дошкільника за усіма напрямками: формування дрібної моторики, розвиток

фонематичного слуху, формування звуковимови та складової структури слова, розвиток зв'язного мовлення.

Важливим напрямком формування мовленнєвої компетентності у дітей із загальним недорозвитком мовлення є розвиток дрібної моторики. Функціональні центри в головному мозку, які відповідають за розвиток мовлення та дрібної моторики знаходяться поруч. Саме тому, розвиток дрібної моторики дозволяє стимулювати формування мовленнєвих процесів.

У процесі розвитку дрібної моторики дітей із загальним недорозвитком мовлення педагоги використовують як традиційні, так й інноваційні методів. Одним із ефективних методів формування дрібної моторики у дітей з порушеннями мовлення є арт-терапія та різні її види.

В.Пахолук стверджує, що у процесі розвитку дрібної моторики педагоги можуть використовувати кардмейкінг. Кардмейкінг – це мистецтво виготовлення листівок [27]. Створення дітьми листівок передбачає реалізацію різних технік: декупаж (виготовлення листівок із серветок); поп-ап (створення об'ємних листівок); кліллінг (виготовлення декоративних листівок шляхом скручування паперових смужок); орігамі (створення листівок шляхом складання паперу у різні форми).

Створення листівок впливає не тільки на розвиток дрібної моторики дитини із загальним недорозвитком мовлення, а й на формування мовлення. У процесі створення листівки дошкільник коментує свої дії, що сприяє розвитку зв'язного мовлення, темпо-ритмічного компоненту [27].

Ще одним арт-терапевтичним засобом розвитку дрібної моторики у дітей із порушеннями мовлення є ліплення з пластиліну. Ю.Рібцун зазначає, що ліплення з пластиліну сприяє розвитку та зміцненню нейронних зв'язків, формуванню уявлення про предмети навколишнього світу, розвитку сприйняття простору. Для дітей із загальним недорозвитком мовлення робота з пластиліном може бути корисною для розвитку тактильного та зорового сприйняття, а також

вивчення складових частин об'єкта. Окрім цього, дана техніка сприяє розвитку когнітивних здібностей: уваги, пам'яті, сприйняття. У логопедичній роботі фахівець може використовувати ліплення з пластиліну у поєднанні із вербальним супроводом. Коментування дитиною власних дій сприяє розвитку вміння будувати зв'язне висловлювання [30].

А.Харківська відмічає важливу роль піскової терапії у процесі розвитку дрібної моторики у дітей з мовленнєвими порушеннями. У своїх наукових працях дослідниця зазначає, що піскова терапія сприяє розвитку образного мислення, зорово-моторної координації, просторових уявлень, зорового сприйняття. На логопедичних заняттях елементи піскової терапії використовуються із різною метою:

- розвиток дрібної моторики (ігри з піском передбачають здійснення дошкільником точних рухів пальцями та кистями рук);
- стимулювання формування мовлення через гру (дитина коментує свої дії, що стимулює збагачення словникового запасу, розвиток зв'язного мовлення);
- створення історій та розповідей (сприяє розвитку зв'язного мовлення, формуванню навичок розповіді та переказу);
- формування творчої уяви;
- розвиток загальної моторики;
- сенсорна стимуляція [37].

О.Тарашевська та І.Цісар зазначають, що використання піскової терапії під час роботи з дітьми дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення призводить до невербальної експресії через взаємодію дошкільника з піском. Піскова терапія сприяє удосконаленню координації рухів, орієнтації у просторі, стимуляції вербальної та невербальної комунікації у процесі ігор з піском, розвитку сенсорно-перцептивної сфери дитини, фонематичного слуху, лексико-

граматичних уявлень. Ефективність піскової терапії визначається тим, що не вимагає від дитини розвитку спеціальних умінь, що дозволяє створити для неї ситуацію успіху [34].

Наступним засобом, що сприяє розвитку дрібної моторики у дітей із загальним недорозвитком мовлення є музикотерапія. На логопедичних заняттях елементи музикотерапії можуть використовуватись у двох формах – активній та пасивній. Реалізація пасивної форми передбачає слухання дітьми з мовленнєвими порушеннями музики та відтворення відповідних рухів під неї. Активна форма характеризується використанням музичних інструментів. Обидві форми здійснюють позитивний вплив на формування дрібної моторики дитини дошкільного віку. Окрім цього, використання музикотерапії сприяє розвитку фонематичного слуху, темпо-ритмічного компоненту мовлення, когнітивних навичок, розуміння зверненого мовлення. Під час таких вправ важливу роль відіграє швидкість, точність, обсяг та ритмічність рухів. Саме тому, із використанням музикотерапії формування дрібної моторики у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення відбувається комплексно [40].

Н.Федорчук та І.Середа одним із найефективніших засобів розвитку дрібної моторики дитини з порушеннями мовлення вважають ігротерапію. Фахівець може використовувати пальчикові ігри із мовленнєвим супроводом, що дозволяють впливати не тільки на розвиток дрібної моторики, а й на формування мовленнєвої, когнітивної, емоційно-вольової та фізичної сфер. Дитина вчиться здійснювати рухи різної складності за вербальною інструкцією, що сприяє розвитку розуміння зверненого мовлення, уваги, уяви та наочно-образного мислення. Ігрова діяльність є провідною у дошкільному віці. Тому, використання ігротерапії дозволяє забезпечити індивідуальний підхід до розвитку дитини із врахуванням особливостей її потреб [36].

Ще одним видом арт-терапії, який використовується із метою розвитку дрібної моторики у дітей із загальним недорозвитком мовлення є ізотерапія. В

основі малювання лежить здійснення дошкільником точних рухів кистями за допомогою різних засобів – олівця, фломастера, пензлика, крейди тощо. При цьому, важливу роль відіграє правильне тримання предмету, за допомогою якого дитина малює. Ізотерапія сприяє: розвитку дрібної моторики; формуванню передумов для опанування дитиною навички письма; розвитку зорового сприйняття; формуванню зв'язного мовлення; розвитку уяви та образного мислення; формуванню звуковимови, складової структури слова.

Дошкільник може не тільки малювати, а й складати історії до власних малюнків, описувати кожний елемент, коментувати свої дії у процесі малювання та їх послідовність [17].

Таким чином, використання засобів арт-терапії у ході розвитку дрібної моторики у дітей із ЗНМ III рівня старшого дошкільного віку сприяє підвищенню ефективності корекційно-розвиткового процесу, реалізації індивідуального підходу із врахуванням індивідуальних особливостей дитини, її потреб, актуальних та потенційних можливостей.

РОЗДІЛ 2

ДІАГНОСТИКА РІВНІВ СФОРМОВАНOSTІ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ ПАЛЬЦІВ РУК У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗНМ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ

2.1. Діагностика сформованості дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.

Діагностика стану сформованості дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня має комплексний характер, що зумовлено багатоаспектністю зазначеного поняття. Відповідно до цього, завданнями констатувального етапу експерименту було:

1. Визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня.
2. Розробка діагностичних завдань до виділених критеріїв та показників.

3. Проведення діагностики та узагальнення її результатів.
4. Визначення напрямів розвитку дрібної моторики у дітей із порушеннями мовлення.

Із метою визначення особливостей формування дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня було розроблено опитування для педагогічних працівників. До опитування долучились 11 педагогів (3 вчителя-логопеда, 6 вихователів, 2 вихователя-методиста). До запитань опитування було включено наступні:

1. Як Ви розумієте сутність поняття «дрібна моторика»?
2. Як розвиток дрібної моторики пов'язаний із мовленням дитини?
3. Які засоби Ви використовуєте із метою розвитку дрібної моторики у дітей із ЗНМ?
4. Із якими труднощами Ви зіштовхуєтесь під час розвитку дрібної моторики у дітей з порушеннями мовлення?
5. Чи ознайомлені Ви з інноваційними засобами розвитку дрібної моторики?
6. Які саме інноваційні засоби розвитку дрібної моторики Ви використовуєте у роботі з дітьми із порушеннями мовлення? (Додаток А)

Перше запитання опитування було запропоноване із метою визначення рівня розуміння фахівцями сутності поняття «дрібна моторика». 54,5 % респондентів зазначили, що дрібною моторикою можна вважати сукупність скоординованих дій м'язової, кісткової і нервової систем людини під час виконання дрібних та точних рухів кистями і пальцями рук. 45,5 % опитаних стверджують, що в основі зазначеного поняття лежить уміння людини здійснювати координовані рухи тілом. Таким чином, більшість опитаних педагогів мають правильне уявлення про сутність терміну «дрібна моторика» (рис.2.1).

Рис.2.1.Результати відповідей респондентів на перше запитання

Наступне запитання опитування було сформульоване із метою визначення особливостей зв'язку між рівнем розвитку дрібної моторики та мовлення у дітей із загальним недорозвитком мовлення. 45,5 % педагогів вважають, що центри, які відповідають за розвиток мовлення та дрібної моторики у головному мозку знаходяться поруч, тому стимулюють розвиток один одного. На думку 36,4 % респондентів, розвиток дрібної моторики стимулює формування мовленнєвої компетентності. 18,2 % опитаних зазначають, що зв'язок між рівнем розвитку дрібної моторики та мовлення у дітей із загальним недорозвитком мовлення відсутній (рис.2.2).

Рис. 2.2. Результати відповідей респондентів на друге запитання

Третє запитання опитування присвячене засобам розвитку дрібної моторики у дітей із загальним недорозвитком мовлення, які використовують педагогічні працівники у корекційно-розвитковому процесі. 27,3 % респондентів стверджують, що використовують ігри з дрібними предметами. Вони сприяють формуванню умінь у дитини дошкільного віку виконувати рухи та серії різної складності. 27,3 % опитаних стверджують, що у процесі розвитку дрібної моторики доцільно використовувати малювання та ліплення. Під час малювання удосконалюється точність рухів. Ліплення сприяє формуванню навички відтворювати рухи, які є різними за силою та обсягом. 27,3 % педагогічних працівників вважає, що універсальним засобом формування дрібної моторики у дітей дошкільного віку є шнурівки. Такі ігри викликають інтерес у дошкільника. 18,2 % респондентів зазначає, що на розвиток дрібної моторики впливають пальчикові ігри. Вони дозволяють педагогу поєднувати текст та рух. Перевага пальчикових ігор полягає у тому, що їх можна використовувати із дітьми будь-якого віку. Мовленнєвий матеріал добирається із врахуванням вікових та індивідуальних особливостей дошкільника (рис.2.3).

Рис. 2.3. Результати відповідей респондентів на третє запитання

Наступне запитання опитування було сформульовано із метою діагностики характеру труднощів, які виникають під час розвитку дрібної моторики у дітей з порушеннями мовлення. 36,4 % педагогічних працівників стверджують, що додаткові перешкоди під час корекційно-розвиткового процесу викликає порушення координації, 36,4 % - знижена мотивація. 27,3 % зазначають, що труднощі у формуванні дрібної моторики викликає недостатній рівень розуміння вербальних інструкцій. Дошкільники потребують спрощення мовленнєвого супроводу, уточнення інструкцій (рис.2.4).

Рис.2.4.Результати відповідей респондентів на четверте запитання

Метою п'ятого запитання опитування було визначити – чи ознайомлені педагогічні працівники з інноваційними засобами та прийомами розвитку дрібної моторики дітей дошкільного віку. 72,4 % респондентів надали позитивну відповідь, 27,3 % педагогів – негативну. Це свідчить про те, що більшість педагогічних працівників ознайомлені з інноваційними технологіями та активно впроваджують їх у корекційно-розвитковий процес. Проте незначна кількість опитаних надають перевагу традиційним (рис.2.5).

Рис.2.5.Результати відповідей респондентів на п'яте запитання

Різноманітність інноваційних засобів розвитку дрібної моторики зумовлює впровадження педагогічними працівниками даних технологій у корекційно-розвитковий процес. 36,4 % опитаних зазначили, що активно використовують комп'ютерні технології, 27,3 % респондентів надають перевагу арт-терапевтичним засобам. 18,2 % педагогічних працівників використовують інтерактивні іграшки, які сприяють підвищенню рівня пізнавального інтересу у дитини дошкільного віку, мотивації до занять. У тому випадку, коли у вихованця спостерігаються труднощі під час комунікації, інтерактивні іграшки надають можливість організації опосередкованої взаємодії між педагогом та дитиною. Це сприяє подоланню комунікативних бар'єрів. 18,2 % респондентів зазначили, що у процесі занять використовують елементи біоенергопластики. Такі вправи дозволяють комплексно впливати на формування не тільки дрібної моторики, а й мовленнєвої компетентності (рис.2.6).

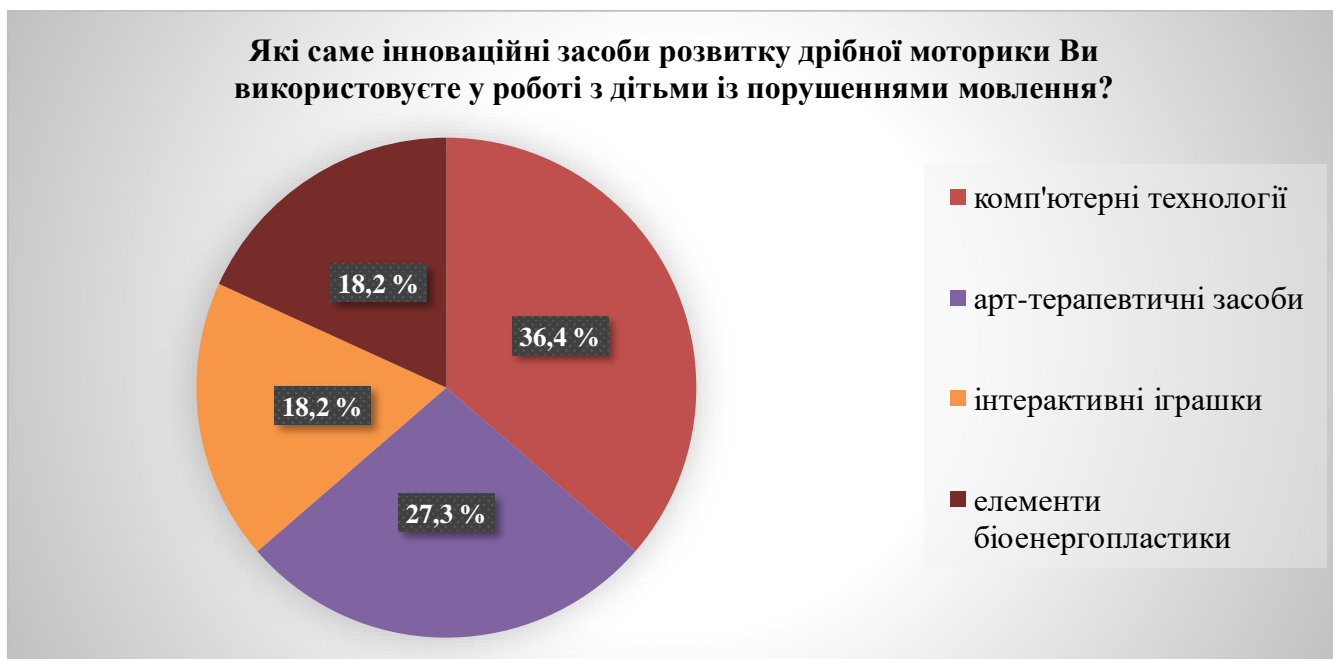

Рис.2.6. Результати відповідей респондентів на шосте запитання

Таким чином, за результатами опитування педагогічних працівників можна зробити висновок, що вони приділяють значну частину уваги розвитку дрібної моторики у дітей дошкільного віку з порушеннями мовлення. Проте не всі респонденти усвідомлюють взаємозв'язок рівня розвитку моторики та стану сформованості мовленнєвої компетентності. Під час організації занять більшість

педагогів стикається з тим, що дошкільник не може відтворювати рухи у повному обсязі. Значні труднощі виникають під час відтворення дитиною серії рухів, які потребують швидкого переключення. Педагогічні працівники ознайомлені з інноваційними методами розвитку дрібної моторики у дітей з порушеннями мовлення. Вони активно поєднують їх із традиційними засобами. Виявлені у процесі опитування особливості формування дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку з порушеннями мовлення стали основою для формулювання критеріально-показникової бази.

Ураховуючи результати опитування, було виділено два критерії сформованості дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня – якість та характер виконання рухів (рис.2.7).

Рис.2.7.Критеріально-показникова база дослідження

Перший критерії – якість виконання рухів. Характеризується здатністю дошкільника виконувати дрібні рухи відповідно до поставлених завдань та вимог. Ураховується уміння дитини здійснювати контроль над рухами, регулювати їх силу, швидкість, темп, точність. Відповідно до цього, показниками першого критерію є:

- обсяг виконання рухів (уміння дошкільника відтворювати рухи згідно з поставленою метою, контролювати їх швидкість, обсяг, ритм та точність; здатність концентрувати увагу на відтворенні руху, не відволікаючись тощо);
- точність виконання рухів (здатність дитини старшого дошкільного віку правильно спрямовувати рухи, забезпечуючи злагоджену роботу сенсорних та моторних навичок).

Другий критерій – характер виконання рухів. У його основі лежить уміння дошкільника виконувати рухи плавно та злагоджено. Він включає оцінку координації, контролю над рухами, сили та напрямку руху, характер рухової активності. Ключовим аспектом вищезазначеного критерію є здатність дитини використовувати різні інструменти (ручку, олівець, пензлик) задля реалізації конкретних завдань. Не менш важливим умінням є здатність дошкільника прогнозувати майбутній результат роботи. Показниками другого критерію є:

- уміння використовувати графічні інструменти (здатність правильно тримати ручку чи олівець, сила нажиму, уміння здійснювати контроль у процесі виконання рухів, прогнозувати майбутній результат діяльності);
- графічні уміння (рівень сформованості базових умінь, які є основою для формування навички письма: дотримання меж, малювання простих форм та ліній, здатність відтворювати малюнок тощо).

Таким чином, діагностика стану сформованості дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня передбачає комплексне вивчення різних аспектів формування зазначеної навички – якість та точність виконання рухів, їх обсяг, уміння використовувати графічні інструменти та інше. Рівень розвитку дрібної моторики у подальшому впливає на швидкість та успішність засвоєння навички письма, що одним із базових умінь для навчання у закладі загальної середньої освіти у подальшому.

Ураховуючи особливості розвитку дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня, було виділено три рівні сформованості (рис.2.8).

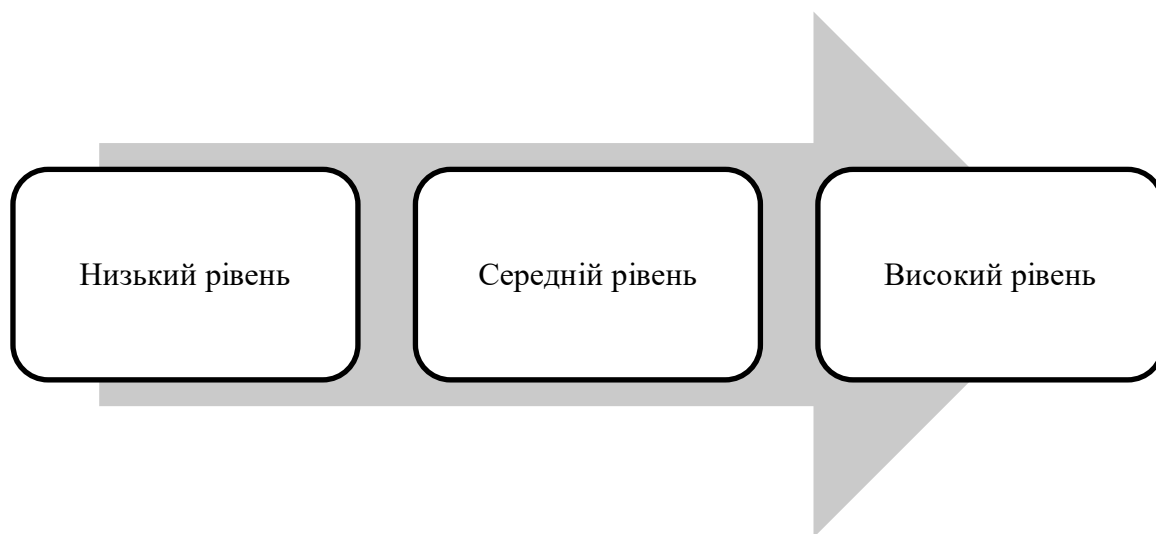

Рис.2.8.Рівні сформованості дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ

Високий рівень – дитина старшого дошкільного віку відтворює прості та складні рухи точно, у повному обсязі. Вона чітко дотримується інструкцій. Швидкість рухів відповідає визначеним вимогам. Дошкільник виконує серію рухів, не відволікаючись. Додатково може супроводжувати власні рухи вербально. Графічні навички розвинені на високому рівні. Дитина володіє умінням штрихувати, копіювати графічний малюнок. Ручку та олівець тримає правильно. Нажим достатній. Завдання виконує до кінця. Якщо допускає помилки, то виправляє їх самостійно. Додаткової допомоги з боку педагога не потребує. Може допомагати іншим дітям під час виконання завдань. Майбутній результат роботи прогнозує.

Середній рівень – дошкільник відтворює прості рухи точно, у повному обсязі. Під час виконання складних завдань спостерігаються труднощі. Інструкцій педагога дотримується. Якщо виникають помилки, то виправляє їх з допомогою дорослого. Виконуючи серію рухів, може змішувати їх. Графічні навички сформовані частково. Ручку та олівець тримає правильно, але сила натиску недостатня. Штрихує малюнки правильно, але здатністю копіювати не

володіє. Під час виконання завдання потребує додаткової допомоги педагога, спрощення інструкцій. Якщо під час виконання завдання виникають труднощі, може відмовитись від подальшого його завершення. Майбутній результат роботи прогнозує частково.

Низький рівень – дитина дошкільного віку виконує рухи частково (і прості, і складні). Інструкцій педагога намагається дотримуватись, але допускає численну кількість помилок, часто відволікається. Не володіє навичкою відтворення серії рухів. Графічні уміння сформовані частково. Дитина не вміє правильно тримати ручку чи олівець, потребує використання допоміжних засобів. Якщо під час виконання завдання у дошкільника виникають труднощі, він відмовляється від подальшого його виконання. Навичками копіювання та штрихування не володіє. Майбутній результат роботи не прогнозує. Потребує спрощення інструкцій, їх уточнення. Завдання виконує спільно з педагогом, власні помилки не помічає.

Із метою діагностики рівнів сформованості дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення було розроблено комплекс діагностичних завдань до визначених критеріїв та показників. До кожного завдання додано шкалу оцінювання відповідно до особливостей вищезазначених рівнів. Розроблений комплекс завдань сприяє цілісному вивченню стану сформованості дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення за виділеними критеріями та показниками (Додаток Б).

2.2. Аналіз результатів діагностики стану сформованості дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ

Комплекс діагностичних завдань було запропоновано вихованцям двох спеціалізованих (логопедичних) груп Ясла-садок №37 компенсуючого типу Херсонської міської ради. В експерименті взяли участь 25 дошкільників, віком від 5 до 7 років. Їх було об'єднано дві групи – експериментальну (12 дітей) та

контрольну (13 дітей). Проаналізуємо кількісні результати діагностики рівнів сформованості дрібної моторики у дітей із загальним недорозвитком мовлення III рівня.

Високий рівень адаптації за першим показником першого критерію (точність виконання рухів) визначено у 8,3 % вихованців експериментальної групи та 15,3 % - контрольної. Середній рівень констатовано у 50 % вихованців експериментальної групи та 46,2 % контрольної групи. Низький рівень адаптації зафіксовано у 41,6 % дошкільників експериментальної групи та у 38,5 % учасників контрольної. Діагностовано переважання середнього та низького рівнів сформованості дрібної моторики. Було відмічено, що найбільші труднощі у дітей викликають завдання, пов'язані із переключенням рухів. Вони потребують уповільнення темпу виконання завдання та повторного роз'яснення інструкції (табл.2.1, рис.2.9).

Таблиця 2.1

Результати діагностики рівнів розвитку дрібної моторики за першим показником першого критерію

Рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Експериментальна група	8,3 %	50 %	41,6 %
Контрольна група	15,3 %	46,2 %	38,5 %

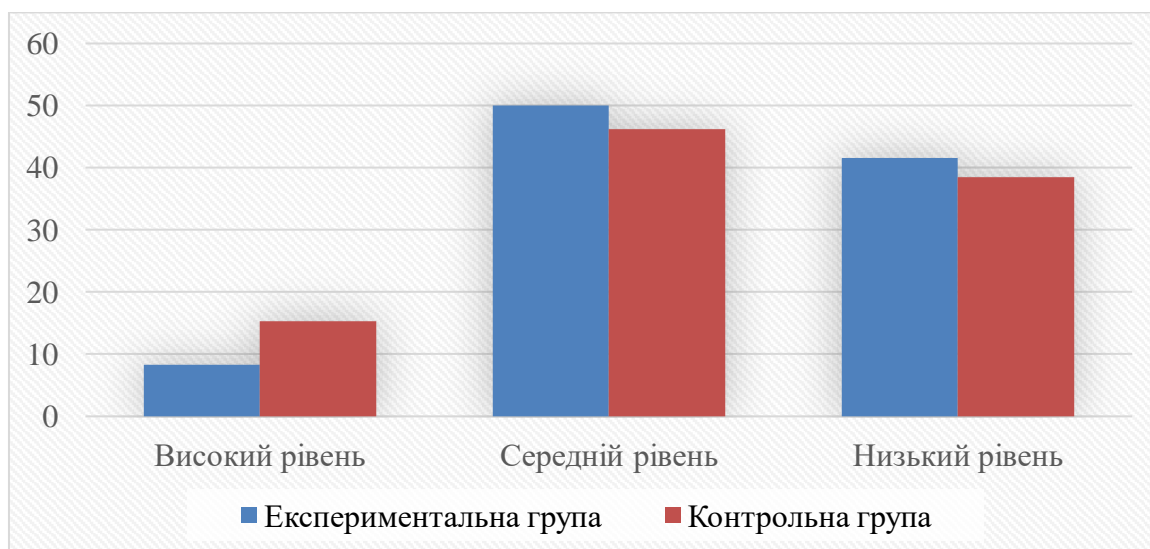

Рис.2.9. Результати діагностики за першим показником першого критерію

Результати діагностики за другим показником першого критерію (обсяг виконання рухів) засвідчили переважання низького та середнього рівнів сформованості дрібної моторики у дошкільників із загальним недорозвитком мовлення експериментальної та контрольної груп:

- високий рівень визначено у 16,7 % респондентів експериментальної групи та 23,1 % контрольної;
- середній рівень визначено у 41,6 % дітей експериментальної групи та 38,5 % учасників контрольної;
- низький рівень діагностовано у 41,6 % дошкільників експериментальної групи та у 38,5 % учасників контрольної.

Було визначено, що обсяг виконання рухів є недостатнім. Дітям важко відтворювати серії рухів. Вони часто збиваються, потребують додаткової допомоги педагога у формі спрощення інструкцій та повторної демонстрації зразка виконання завдань. Також, дошкільники із загальним недорозвитком мовлення часто відволікаються. Їм складно утримувати увагу тривалий час під час виконання завдання. Вони можуть почати виконувати вправу правильно, але потім плутаються. Якщо завдання здається їм занадто складним, відмовляються від його виконання. Слід зазначити, що під час групового виконання вправ результат отримується кращий (табл.2.2, рис.2.10).

Таблиця 2.2

Результати діагностики рівнів розвитку дрібної моторики за другим показником першого критерію

Рівень Група	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Експериментальна група	16,7 %	41,6 %	41,6 %
Контрольна група	23,1 %	38,5 %	38,5 %

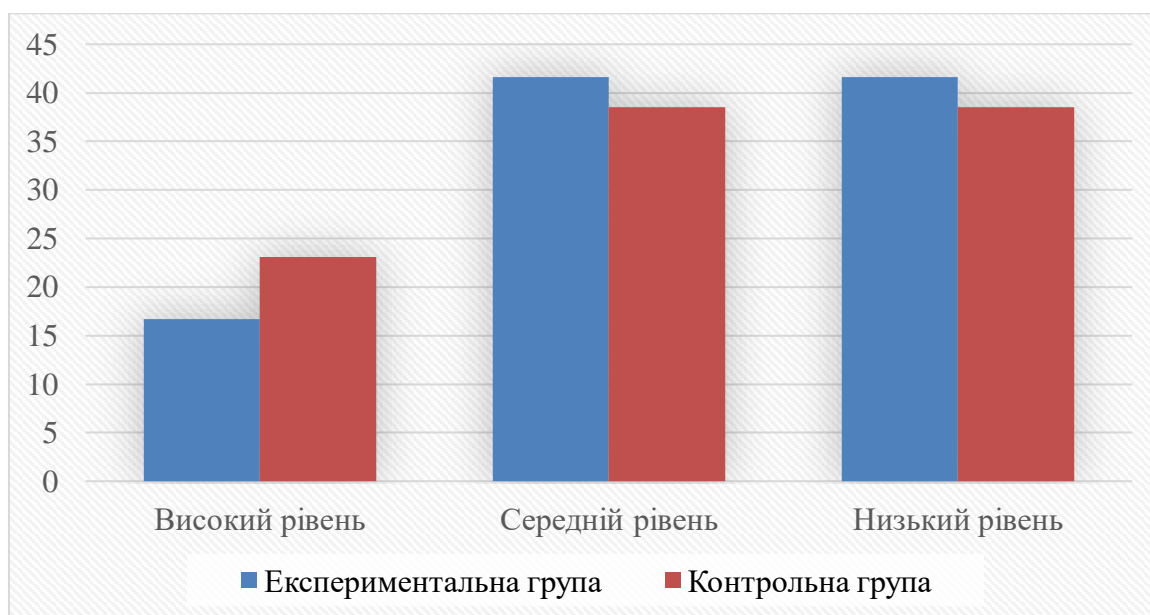

Рис.2.10. Результати діагностики за другим показником першого критерію

Результати діагностики рівнів сформованості дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня в експериментальній та контрольних групах узагальнено у таблиці 2.3 та рисунку 2.11.

Таблиця 2.3

Результати діагностики рівнів сформованості дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня за першим критерієм

Рівень Показники	Високий рівень, у %		Середній рівень, у %		Низький рівень, у %	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Точність виконання рухів	8,3	15,3	50	46,2	41,6	38,5
Обсяг виконання рухів	16,7	23,1	41,6	38,5	41,6	38,5
Узагальнені результати	12,5	19,2	45,8	42,4	41,6	38,5

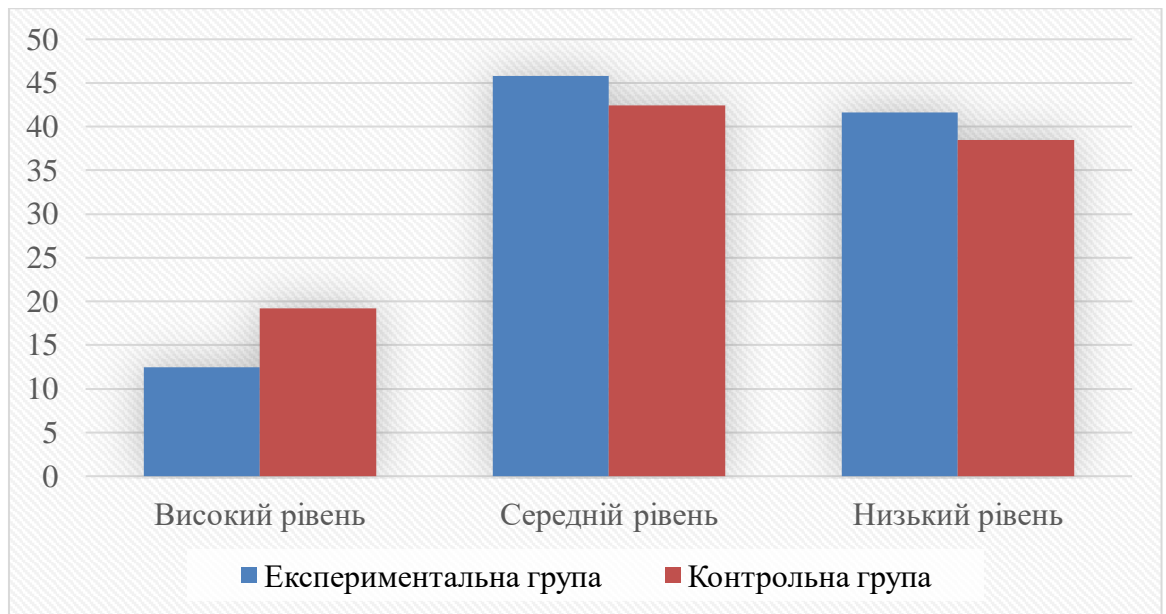

Рис.2.11. Результати діагностики за першим критерієм

За результатами діагностики рівнів сформованості дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня за першим критерієм (якість виконання рухів) було констатовано переважання середнього та низького рівнів в експериментальній та контрольній групах. Це свідчить про те, що розвиток дрібної моторики є недостатнім, а якість – знижена. Дітям важко відтворювати серії рухів, здійснювати їх переключення. Встановлений факт свідчить про необхідність додаткової роботи із метою розвитку дрібної моторики.

За аналогією було здійснено діагностику рівнів сформованості дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III за другим критерієм – характер виконання рухів та його першим показником (уміння використовувати графічні інструменти): високий рівень розвитку дрібної моторики за першим показником другого критерію (уміння використовувати графічні інструменти) визначено у 16,7 % дошкільників контрольної групи та 15,4 % - експериментальної; середній рівень констатовано у 33,3 % респондентів експериментальної групи та 38,5 % контрольної; низький рівень розвитку дрібної моторики зафіксовано у 50 % вихованців експериментальної групи та 46,2 % контрольної (табл 2.4, рис.2.12).

Таблиця 2.4

Результати діагностики рівнів розвитку дрібної моторики за першим показником другого критерію

Рівень	Група	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
	Експериментальна група	16,7 %	33,3 %	50 %
	Контрольна група	15,4 %	38,5 %	46,2 %

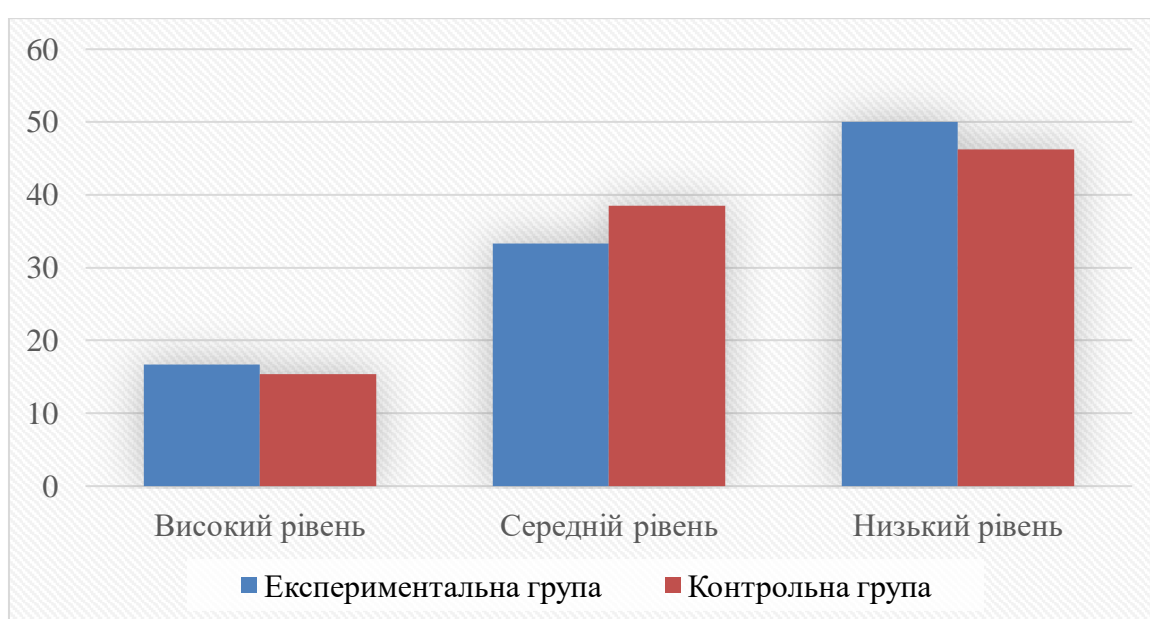

Рис.2.12. Результати діагностики за першим показником другого критерію

Результати діагностики за другим показником другого критерію (графічні навички) засвідчили переважання середнього та низького рівнів сформованості дрібної моторики у дошкільників:

- високий рівень визначено у 25 % респондентів експериментальної групи та 23,1 % - контрольної;
- середній рівень констатовано у 41,6 % дошкільників експериментальної групи та 46,2 % дітей контрольної групи;
- низький рівень виявлено у 33,3 % учасників експериментальної групи та 30,7 % дітей контрольної (рис.2.13, табл.2.5).

Таблиця 2.5

Результати діагностики рівнів розвитку дрібної моторики за другим показником другого критерію

Рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
Група			
Експериментальна група	25 %	41,6 %	33,3 %
Контрольна група	23,1 %	46,2 %	30,7 %

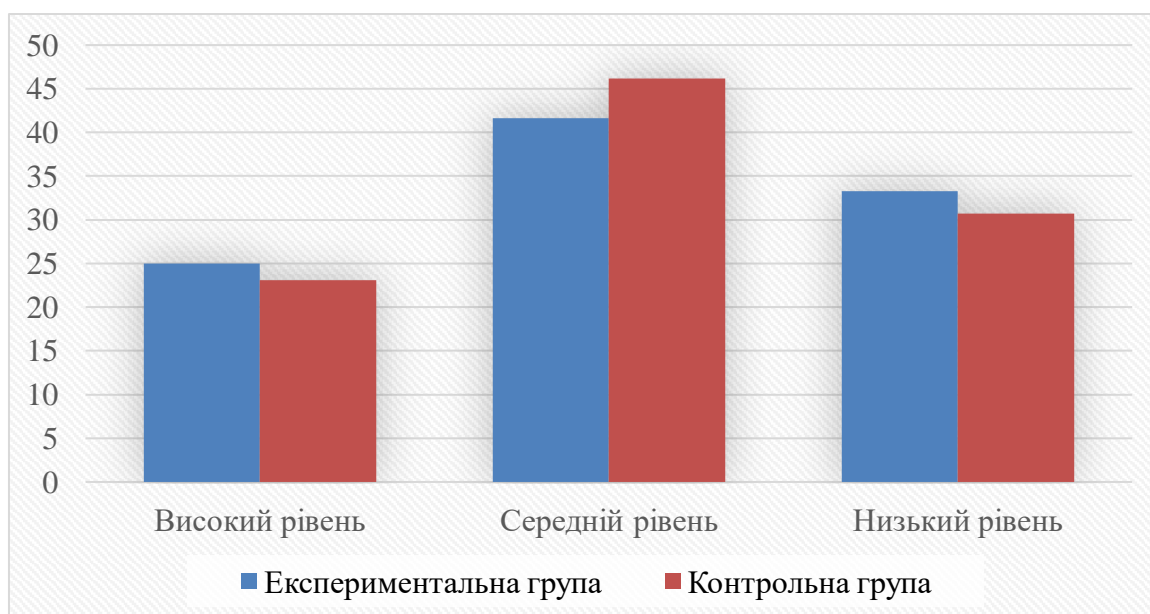

Рис.2.13. Результати діагностики за другим показником другого критерію

За результатами діагностики було визначено, що дошкільники володіють навичками використання графічних інструментів, проте технічний аспект уміння є недостатньо розвиненим. Результат діагностики рівнів сформованості дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня за другим критерієм (характер виконання рухів) узагальнено у таблиці 2.6. та рисунку 2.14.

Таблиця 2.6

Результати діагностики рівнів сформованості дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ за другим критерієм

Рівень Показники	Високий рівень, у %		Середній рівень, у %		Низький рівень, у %	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Уміння використовувати графічні інструменти	16,7	15,4	33,3	38,5	50	46,2
Графічні уміння	25	23,1	41,6	46,2	33,3	30,7
Узагальнені результати	20,9	19,3	37,5	42,4	41,7	38,5

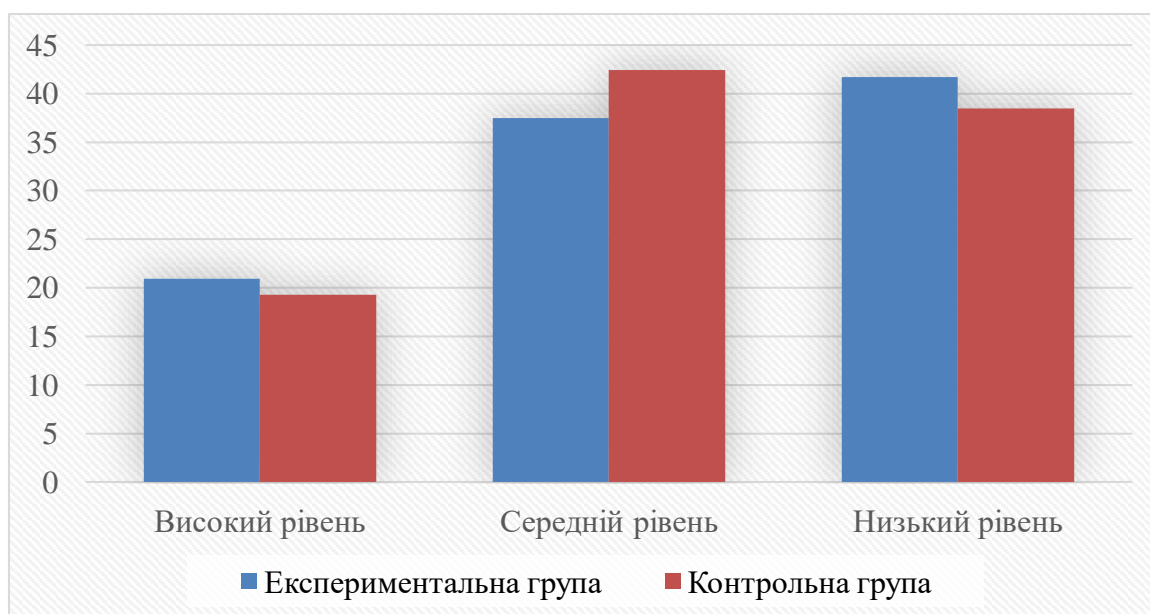

Рис.2.14. Результати діагностики за другим критерієм

За результатами діагностики рівнів сформованості дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня констатовано переважання середнього та низького рівнів. Переважна більшість дітей не володіє графічними навичками або володіє на низькому рівні. Значні труднощі викликають завдання, пов'язані із штрихуванням, обведенням по контуру тощо. Узагальнені результати діагностики представлено у таблиці 2.7. та рисунку 2.15.

Таблиця 2.6

Узагальнені результати діагностики рівнів сформованості дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ

Рівень Критерії	Високий рівень, у %		Середній рівень, у %		Низький рівень, у %	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Якість виконання рухів	12,5	19,2	45,8	42,4	41,6	38,5
Характер виконання рухів	20,9	19,3	37,5	42,4	41,7	38,5
Узагальнені результати	16,7	19,3	41,7	42,4	41,7	38,5

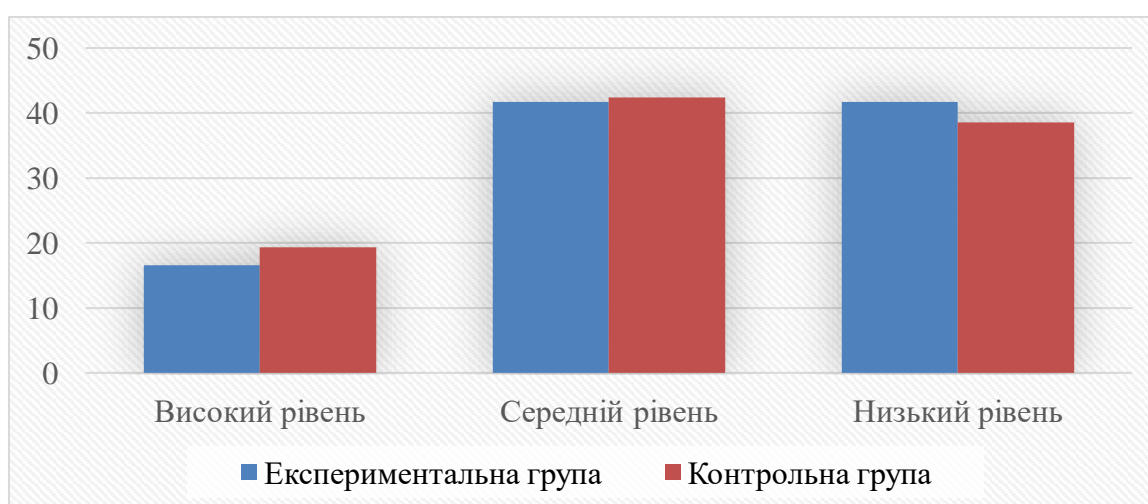

Рис.2.15. Узагальнені результати діагностики

Таким чином, за результатами діагностики рівнів сформованості дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня в контрольній та експериментальній групах було визначено переважання середнього та низького рівнів. Попри відмінності при діагностиці за різними критеріями та неоднорідну динаміку результатів, кількісні показники сформованості дрібної моторики виявились близькими за числовим значенням. Це свідчить про необхідність розробки методики розвитку дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ РОЗВИТКУ ДРІБНОЇ МОТОРИКИ ПАЛЬЦІВ РУК У ДІТЕЙ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ІЗ ЗНМ ЗАСОБАМИ АРТ-ТЕРАПІЇ

3.1. Методика використання арт-терапії в процесі розвитку дрібної моторики пальців рук у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.

Формувальний етап експерименту мав на меті розробку методики використання арт-терапії в процесі розвитку дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ.

Серед завдань формувального етапу можна виділити наступні:

- визначити етапи розвитку дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із порушеннями мовлення;
- охарактеризувати особливості кожного етапу;
- розробити завдання до етапів розвитку дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення;
- здійснити моніторинг результатів впровадження розробленої методики.

Ураховуючи особливості, виявлені у процесі діагностичного етапу дослідження, було визначено три етапи розвитку дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня (рис.3.1).

Рис.3.1.Етапи розвитку дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення

Перший етап – підготовчий. Його метою є формування передумов для розвитку загальної моторики. В основі підготовчого етапу лежить формування уміння у дошкільника виконувати рухи за наслідуванням, поєднувати мовленнєвий матеріал із рухами, відтворювати серії рухів (різні за рівнем складності).

Завданнями підготовчого етапу є:

- розвиток слухової та моторної уваги (уміння запам'ятовувати та відтворювати серію рухів за зразком та вербальною інструкцією);
- формування у дітей мотивації до занять (розвиток пізнавального інтересу, створення оптимальних умов для розвитку дрібної моторики);
- розвиток вищих психічних процесів (уваги, уяви, мислення, пам'яті).

Педагогічними умовами на першому етапі є створення вчителем-логопедом ситуацій успіху для дитини із метою підвищення рівня мотивації до занять. Бажання дитини працювати над розвитком дрібної моторики відіграє важливу роль у корекційній роботі та визначає рівень її результативності. Відсутність у дитини мотивації до занять зумовлює уповільнення темпів корекційно-розвиткової роботи. Педагог має забезпечити оптимальні умови для навчання, виховання та розвитку дитини із загальним недорозвитком мовлення.

Другий етап – основний. Він передбачає розвиток дрібної моторики, формування уміння працювати з графічними інструментами, розвиток графічних

навичок. Під організації роботи вчитель-логопед обов'язково має враховувати вікові та індивідуальні особливості дитини старшого дошкільного віку. Він має забезпечувати реалізацію потреб дитини у самоствердженні та самостійності, акцентувати увагу на її сильних сторонах. Відповідно до цього, завданнями основного етапу є:

- розвиток у дошкільника достатнього обсягу та якості рухів;
- формування навички штрихування;
- удосконалення здатності контролювати правильність власних рухів;
- розвиток навички поєднувати рухи із мовленнєвим супроводом;
- формування уміння обводити предмети, не виступаючи за межі;
- удосконалення уміння відтворювати серію рухів, дотримуючись поставлених вимог (відповідна швидкість, обсяг тощо).

Педагогічними умовами на основному етапі є забезпечення комплексного підходу до формування дрібної моторики дитини старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня. Вчитель-логопед використовує поєднання традиційних та інноваційних методів розвитку дрібної моторики. Інноваційні методи дозволяють забезпечити відповідність розвіткового процесу віковим та індивідуальним особливостям дитини, реалізацію її потенційних можливостей та системний вплив не тільки на рухову сферу, а й на мовленнєву, когнітивну та емоційно-вольову.

Третій етап – заключний. Його метою є закріплення навичок дрібної моторики. Вчитель-логопед добирає цікавий матеріал для дитини. На заключному етапі педагог закріплює сформовані навички. Він аналізує подальші шляхи удосконалення дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня.

Завданнями заключного етапу є:

- закріплення у дітей дошкільного віку отриманих навичок (уміння штрихувати, зафарбовувати, не виходити за межі малюнка, прогнозувати майбутній результат роботи);
- формування у дошкільника мотивації удосконалювати сформовані уміння;
- підвищення самооцінки дошкільника шляхом створення ситуацій успіху та оптимальних умов для подальшого розвитку.

Педагогічними умовами на заключному етапі є використання різноманітних методів, прийомів та засобів удосконалення дрібної моторики. Такий підхід дозволяє забезпечити різнобічний вплив на розвиток дитини старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. Головний принцип на заключному етапі – від простого до складного. Вчитель-логопед пропонує різнорівневі завдання дошкільнику. Вони мають відповідати його актуальним та потенційним можливостям.

Визначені етапи мають реалізовуватись послідовно. Перший етап створює умови для розвитку дрібної моторики дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення. Другий етап передбачає формування базових навичок та активний розвиток дрібної моторики. Він поступово переходить у третій, головним завданням якого є закріплення отриманих навичок.

До кожного із етапів було розроблено завдання із застосуванням арт-терапевтичних технологій, визначено мету та особливості проведення (інструкцію).

Завдання «У лісовій школі»

Етап: підготовчий.

Мета: розвиток слухової уваги та моторної пам'яті.

Технологія: ігротерапія.

Інструкція: Сьогодні до нас завітав гість. Знайомся, це Зайчик-побігайчик. Він жаліється, що у лісовій школі знову складне домашнє завдання. Йому треба розселити диких та свійських тварин, але він увесь час їх плутає. Ми

допоможемо? Коли чуєш назву свійської тварини – показуй руками будиночок, коли дикої – роби замок із пальців, ніби дерева у лісі переплелись. Спробуємо? Лисиця, корова, свиня, вовк, їжак, кіт, собака, вівця, заєць, борсук, олень, ведмідь. Молодець!

Завдання «Усі сплять»

Етап: підготовчий.

Мета: розвиток слухової уваги та уяви.

Технологія: драматерапія.

Обладнання: картки із зображенням тварин.

Інструкція: У лісі знову сталася пригода. Вдень всі займались своїми справами – збирали ягоди, будували житло, водили діток до лісової школи. Настала ніч. В цю пору прокидаються нічні тварини та птахи. Але ось біда – хтось проспав. Нам треба вгадати усіх, хто спить і розбудити того, кого треба. Тільки без слів. Спробуй показати за допомогою рук тих, кого знайдеш.

Картки: заєць, змія, лисиця, їжак, сова.

Завдання «Стежинками лісу»

Етап: підготовчий.

Мета: розвиток дрібної моторики та уважності.

Технологія: ізотерапія.

Обладнання: пальчикові фарби.

Інструкція: У лісі випав сніг. Замело усі сліди. Тепер тварини не можуть знайти свої домівки. Спробуй продовжити сліди за допомогою пальців, використовуючи фарби, щоб кожний добрався до теплої хатинки.

Завдання «День народження»

Етап: підготовчий.

Мета: розвиток дрібної моторики та уяви.

Технологія: пісочна терапія.

Обладнання: пісочниця.

Інструкція: У білочки сьогодні День народження. Вона запросила багато друзів. Навіть запрошення їм написала, але листоноша не зрозумів – кому їх треба віддати. Білочка написала загадками. Допоможемо листоноші? Якщо впізнаєш тварину, намалюй її на піску:

- 1) Величного, кремезного,
 Прошу до бенкету,
 Ось тільки тебе прошу,
 Візьми, будь ласка, меду. (Ведмідь)
- 2) Запрошую тебе,
 І всіх твоїх синочків!
 Ось тільки на голках,
 Ти принеси грибочків. (Їжак)
- 3) Чекаю я тебе
 На свято! Дуже-дуже!
 Лиш тільки принеси,
 Жолудів, любий друже! (Кабан)
- 4) Запрошую на свято!
 А то без тебе – пусто.
 Та, дорогий вуханю,
 Ти принеси капусти! (Заєць)

Завдання «Смачний обід»

Етап: основний.

Мета: розвиток дрібної моторики.

Технологія: образотворче мистецтво.

Обладнання: пластилін.

Інструкція: Скоро зима, а у тварин все менше та менше їжі. Вони починають запасатись. Проте запасів не завжди вистачає до самої весни. Давай влаштуємо для них смачний обід та зробимо із пластиліну смаколики. Кого будемо пригощати? Хто що їсть? Що їсть білка? (ведмідь, заєць, їжак, кіт, корова, собака)

Завдання «Осінь»

Етап: основний.

Мета: розвиток дрібної моторики, мовлення.

Технологія: драматерапія.

Інструкція: Сьогодні ми з тобою станемо справжніми режисерами. Давай разом прочитаємо вірш та придумаємо до нього рухи. Ти готовий?

У осені свої дари,
Вона все золотом фарбує.
Тварин вдягає у хутро,
І з вітром весело танцює.
З дерев знімає жовте листя,
А людям дає урожай,
Калині вішає намисто,
Ти осінь, друже, поважай!

Завдання «Зимове свято»

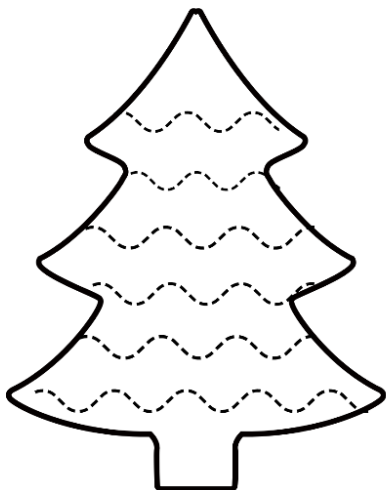
Етап: основний.

Мета: розвиток дрібної моторики.

Технологія: ізотерапія.

Обладнання: кольорові олівці.

Інструкція: Яка пора року настає після осені? Правильно, зима. Які ознаки зими ти пригадуєш? На вулиці стає холодно, йде сніг, люди вдягають зимовий одяг, катаються на санях. Чим ще займаються? Які події святкують? У тебе є улюблене зимове свято? На яке свято людина прикрашає ялинку? Давай також прикрасимо її. З'єднай лінії та домалюй прикраси. Постарайся дотримуватись лінії.

Завдання «Осінь золота»

Етап: основний.

Мета: розвиток дрібної моторики, формування графічних навичок.

Технологія: образотворче мистецтво.

Обладнання: кольоровий папір, ножиці, клей, кольорові олівці, фарби.

Інструкція: Настала золота осінь. Вона розфарбувала усе навкруги – у жовтий, помаранчевий, багрянний. Сьогодні і ми додамо яскравих фарб у наш день та створимо листівку. Перед тобою матеріали, які ти можеш використовувати. Давай зробимо листівку «Осінь золота».

Завдання «Ласкава кішка»

Етап: основний.

Мета: розвиток дрібної моторики, формування графічних умінь.

Обладнання: кольорові олівці.

Інструкція: Кішка Маруся дуже грайлива. Вона любить стрибати з галявинки на галявинку. Одного разу Маруся так стрибала, що упала в калюжу. Її окрас зовсім зник! Давай повернемо їй його.

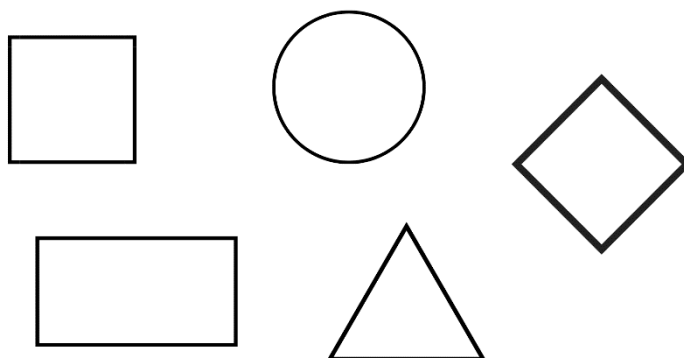

Завдання «Чарівні фігури»

Етап: основний.

Мета: розвиток уяви, формування графічних умінь.

Інструкція: Подивись на фігури. Вони тобі знайомі? Як називаються? Давай спробуємо до них щось домалювати, щоб із фігур утворились предмети. Подумай, на що вони схожі.

Завдання «Три кольори»

Етап: основний.

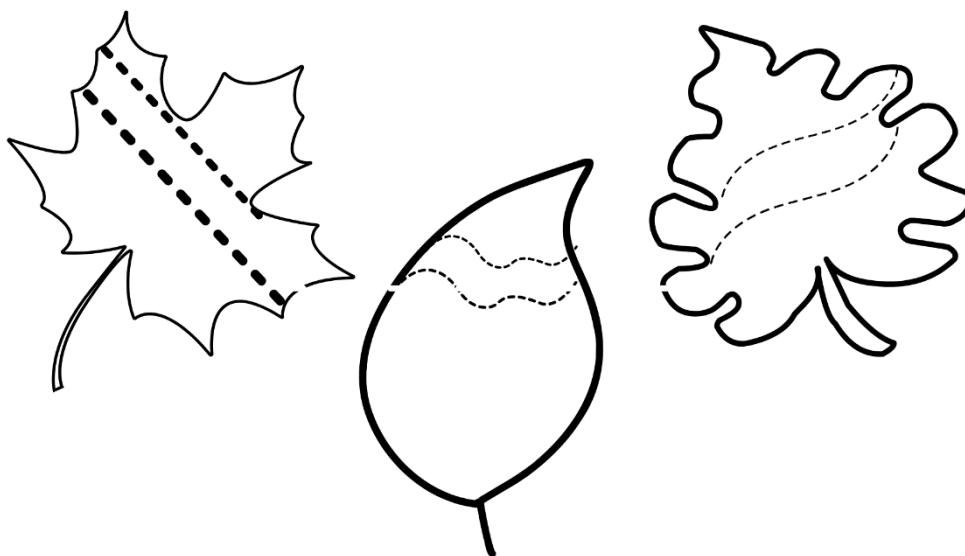
Мета: розвиток дрібної моторики, формування графічних навичок.

Технологія: ізотерапія.

Обладнання: кольорові олівці.

Інструкція: Яка пора року настала? Правильно, осінь. Які ознаки осені ти знаєш? Вона дарує природі яскраві кольори. Які? У тебе є олівці трьох кольорів

– червоний, помаранчевий, жовтий. Заштрихуй листочки тими, які тобі подобаються.

Завдання «Веселка»

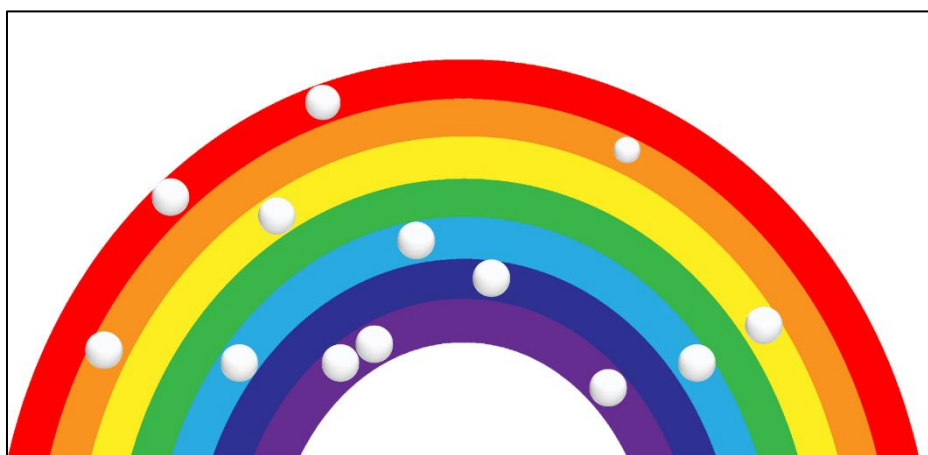
Етап: основний.

Мета: розвиток дрібної моторики, формування графічних навичок.

Технологія: ізотерапія.

Обладнання: кольорові олівці.

Інструкція: Сьогодні яскраво світило сонечко, але раптом пішов рясний дощ. За ним – з'явилась різнокольорова веселка, але дощ все не стихав. Він був настільки сильним, що де-не-де змив кольори веселки. Спробуй їх відновити.

Завдання «Взимку»

Етап: основний.

Мета: розвиток дрібної моторики, формування графічних навичок.

Технологія: ізотерапія.

Обладнання: кольорові олівці.

Інструкція: Чим люди займаються взимку? Подивись на малюнок за розфарбуй тільки малюнки, які описують заняття людей взимку. А чим ти любиш займатись у цю пору року?

Завдання «Павутинка»

Етап: основний.

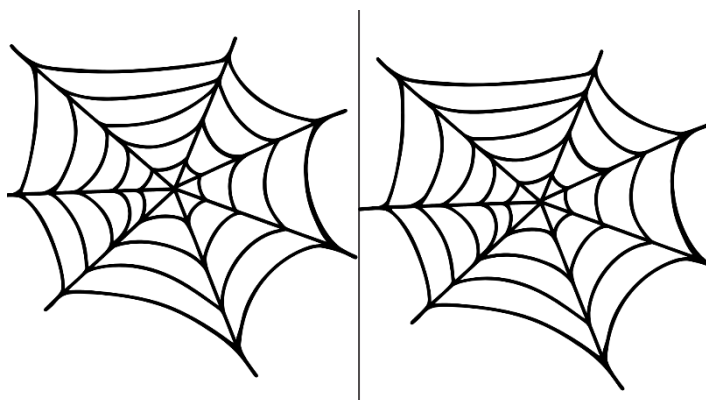
Мета: розвиток дрібної моторики, формування графічних навичок.

Технологія: ізотерапія, музикотерапія.

Обладнання: кольорові олівці.

Інструкція: Перед тобою дві павутинки. Вони однакові, але ми будемо розфарбовувати їх по-різному. Послухай музику, обери ті олівці, які тобі знадобляться та розфарбуй павутинку.

1. В.Моцарт «Турецький марш»
2. Ф.Шопен «Ноктюрн»

Завдання Майбутній будинок»

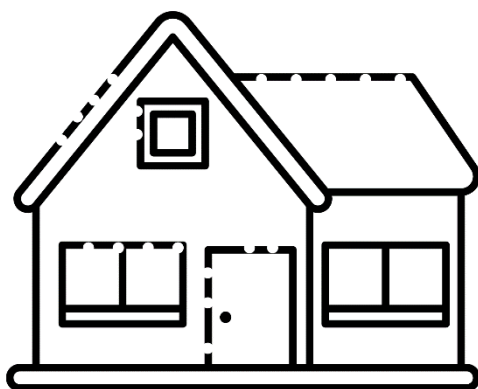
Етап: основний.

Мета: розвиток дрібної моторики, формування графічних навичок.

Технологія: ізотерапія, музикотерапія.

Обладнання: кольорові олівці.

Інструкція: Ти живеш у будинку чи квартирі? А який би дім ти хотів мати у майбутньому? Подивись на малюнок. Обведи будинок, щоб його контур став чіткий. Тепер можеш домалювати будь-які деталі, розфарбувати як захочеш, щоб він став схожий на твій майбутній будинок. Хто в ньому буде жити?

Завдання «Пора року»

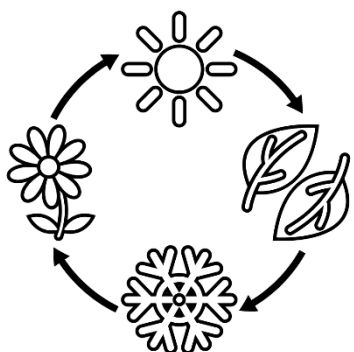
Етап: заключний.

Мета: закріплення отриманих навичок.

Технологія: ізотерапія.

Обладнання: кольорові олівці, папір.

Інструкція: Яка в тебе улюблена пора року? Чим вона відрізняється від інших? Зафарбуй її на шаблоні. З іншого боку – намалюй свій улюблений спогад, який стосується цієї пори року.

Завдання «Письменник»

Етап: заключний.

Мета: закріплення отриманих навичок.

Технологія: драматерапія, ізотерапія.

Обладнання: кольорові олівці, папір.

Інструкція: Ти любиш казки? Вони переносять нас в інші світи. Ми можемо багато чого дізнатись повчального з них. Сьогодні ми спробуємо розіграти сценку. Уяви ситуацію, що мама прийшла з роботи, а її улюблена ваза розбита. Ти – мама, а я буду сином, який випадково розбив вазу. Як чудово вийшло! Давай намалюємо ілюстрацію до нашої сценки.

Завдання «Різнокольорові фігури»

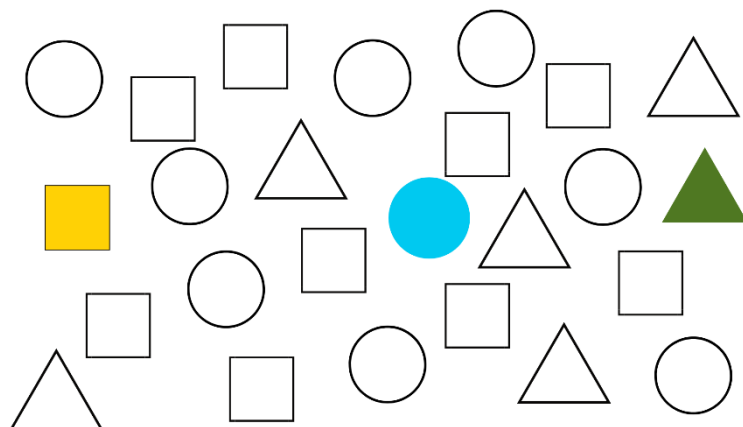
Етап: заключний.

Мета: закріплення отриманих навичок.

Технологія: ізотерапія.

Обладнання: кольорові олівці.

Інструкція: Які геометричні фігури ти знаєш? Як вони виглядають? На що схожі? Подивись на картку. Спробуй зафарбувати фігури відповідними кольорами, не виступаючи за контур.

Методику використання арт-терапії в процесі розвитку дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ було впроваджено у діяльність одного із закладів дошкільної освіти. Робота проводилась в експериментальній групі (12 дітей). Тривалість підготовчого етапу – 2 тижні, основного – 3 тижні, заключного – 1 тиждень. У контрольній групі (13 дітей) робота проводилась за Програмою

закладу дошкільної освіти із корекційно-розвитковим складником (для дітей з тяжкими порушеннями мовлення) без додаткового впровадження методики. У межах експерименту дітям було запропоновано завдання: «У лісовій школі», «Стежками лісу», «Смачний обід», «Майбутній будинок», «Веселка», «Павутинка», «Пори року», «Три кольори», «Ласкава кішка», «Осінь золота», «Письменник».

Таким чином, формування дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня передбачає комплексний вплив на розвиток моторної, когнітивної, емоційно-вольової, мовленнєвої сфер розвитку дошкільника. Арт-терапія є універсальним засобом розвитку дитини дошкільного віку, адже дозволяє забезпечити відповідність завдань віковим та індивідуальним особливостям дошкільника, його актуальним і потенційним можливостям, інтересам. Тільки завдяки організації комплексного підходу до формування дрібної моторики педагогу вдається досягати оптимальних результатів і позитивної динаміки.

3.2. Порівняльний аналіз результатів експериментального дослідження

Розроблений комплекс завдань було впроваджено в навчально-виховний процес одного із закладів дошкільної освіти. Заняття проводились в експериментальній групі. Після впровадження було проведено повторну діагностику рівнів сформованості дрібної моторики дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня.

Проаналізуємо кількісні результати діагностики рівня розвитку дрібної моторики за першим критерієм (якість виконання рухів), показниками якого є: точність виконання рухів та обсяг виконання рухів. Високий рівень розвитку дрібної моторики за першим показником першого критерію (якість виконання рухів) у результаті повторної діагностики визначено у 25 % дошкільників експериментальної групи та у 15,3 % дітей контрольної групи. Середній рівень констатовано у 50 % респондентів експериментальної групи та 53,9 % дітей контрольної групи. Низький рівень розвитку дрібної моторики зафіксовано у 25 % дошкільників експериментальної групи та у 30,7 % учасників контрольної. За результатами повторної діагностики було виявлено позитивну динаміку формування дрібної моторики в учасників експериментальної групи. У контрольній групі відбулося незначне погіршення показників (табл.3.1).

Таблиця 3.1

Результати повторної діагностики рівнів розвитку дрібної моторики за першим показником першого критерію

Рівень Група	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	Поч. експ	Кін. експ.	Поч. експ	Кін. експ.	Поч. експ	Кін. експ.
Експериментальна група	8,3 %	25 %	50 %	50 %	41,6 %	25 %
Контрольна група	15,3 %	15,3 %	46,2 %	53,9 %	38,5 %	30,7 %

Результати діагностики за другим показником першого критерію (обсяг виконання рухів) також засвідчили позитивну динаміку формування навичок дрібної моторики у дітей із загальним недорозвитком мовлення в експериментальній групі. Високий рівень за результатами повторної діагностики визначено у 33,3 % респондентів експериментальної групи та 23,1 % контрольної. Середній рівень констатовано у 41,7 % дітей експериментальної групи та 46,2 % учасників контрольної. Низький рівень діагностовано у 25 % респондентів експериментальної групи та 30,7 % дошкільників контрольної. Позитивна динаміка формування дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня свідчить про ефективність розробленої методики, яка зумовлює удосконалення зазначених навичок та їх характеристик – обсягу та якості рухів. (табл.3.2).

Таблиця 3.2

Результати повторної діагностики рівнів розвитку дрібної моторики за другим показником першого критерію

Рівень Група	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	Поч. експ	Кін. експ.	Поч. експ	Кін. експ.	Поч. експ	Кін. експ.
Експериментальна група	16,7 %	33,3 %	41,7 %	41,7 %	41,6 %	25 %
Контрольна група	23,1 %	23,1 %	38,5 %	46,2 %	38,5 %	30,7 %

Результати повторної діагностики рівнів сформованості дрібної моторики дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня за першим критерієм (якість виконання рухів) в експериментальній та контрольних групах за результатами повторної діагностики узагальнено у таблиці 3.3 та рисунку 3.1.

Таблиця 3.3

Результати повторної діагностики рівнів розвитку дрібної моторики за першим критерієм

Рівень Показники	Високий рівень, у %		Середній рівень, у %		Низький рівень, у %	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Точність виконання рухів	25	15,3	50	53,9	25	30,7
Обсяг виконання рухів	33,3	23,1	41,7	46,2	25	30,7
Узагальнені результати	29,2	19,2	45,9	50,1	25	30,7

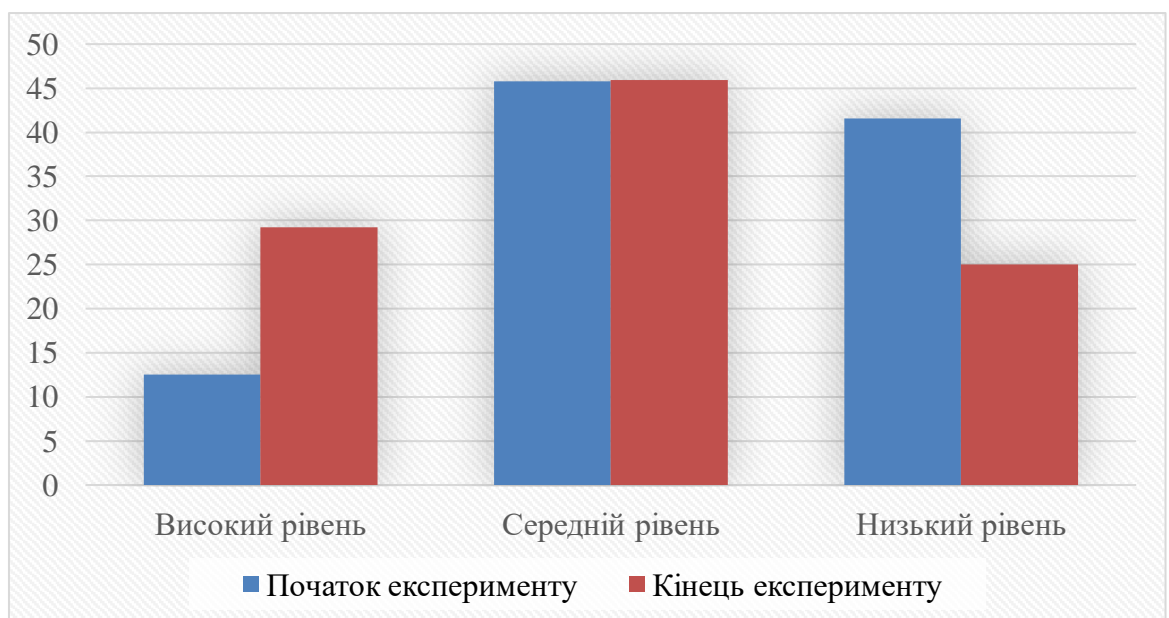

Рис.3.2. Результати повторної діагностики за першим критерієм (експериментальна група)

За аналогією було здійснено повторну діагностику рівнів сформованості дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня – характер виконання рухів:

- високий рівень розвитку дрібної моторики за першим показником другого критерію (уміння використовувати графічні інструменти) визначено у 25 % дітей експериментальної групи та 15,4 % дошкільників контрольної групи;
- середній рівень констатовано у 50 % учасників експериментальної групи та 46,2 % контрольної;
- низький рівень розвитку дрібної моторики зафіксовано у 25 % учасників експериментальної групи та 30,7 % респондентів контрольної (табл. 3.4).

Таблиця 3.4

Результати повторної діагностики рівнів розвитку дрібної моторики за першим показником другого критерію

Рівень Група	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	Поч. експ	Кін. експ.	Поч. експ	Кін. експ.	Поч. експ	Кін. експ.
Експериментальна група	16,7 %	25 %	33,3 %	50 %	50 %	25 %
Контрольна група	15,4 %	15,4 %	38,5 %	46,2 %	46,2 %	30,7 %

Результати повторної діагностики за другим показником другого критерію (графічні уміння) показали переважання покращення динаміки формування дрібної моторики серед дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення в експериментальній групі:

- високий рівень визначено у 41,7 % дітей експериментальної групи та у 23,1 % респондентів контрольної групи;

- середній рівень констатовано у 33,3 % дітей експериментальної групи та 53,9 % дошкільників контрольної груп;
- низький рівень виявлено у 25 % респондентів експериментальної групи та 30,7 % дітей контрольної (табл.3.5).

Таблиця 3.5

Результати повторної діагностики рівнів розвитку дрібної моторики за другим показником другого критерію

Рівень Група	Високий рівень		Середній рівень		Низький рівень	
	Поч. експ	Кін. експ.	Поч. експ	Кін. експ.	Поч. експ	Кін. експ.
Експериментальна група	25 %	41,7 %	41,6 %	33,3 %	33,3 %	25 %
Контрольна група	23,1 %	23,1 %	46,2 %	53,9 %	30,7 %	30,7 %

Результати повторної діагностики рівнів сформованості дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня за другим критерієм (характер виконання рухів) узагальнено у таблиці 3.6. та рисунку 3.3.

Таблиця 3.6

Результати повторної діагностики рівнів розвитку дрібної моторики за другим критерієм

Рівень	Високий рівень, у %	Середній рівень, у %	Низький рівень, у %

Показники						
Група	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Уміння використовувати графічні інструменти	25	15,4	50	46,2	25	30,7
Графічні уміння	41,7	23,1	33,3	53,9	25	30,7
Узагальнені результати	33,4	19,3	41,7	50,1	25	30,7

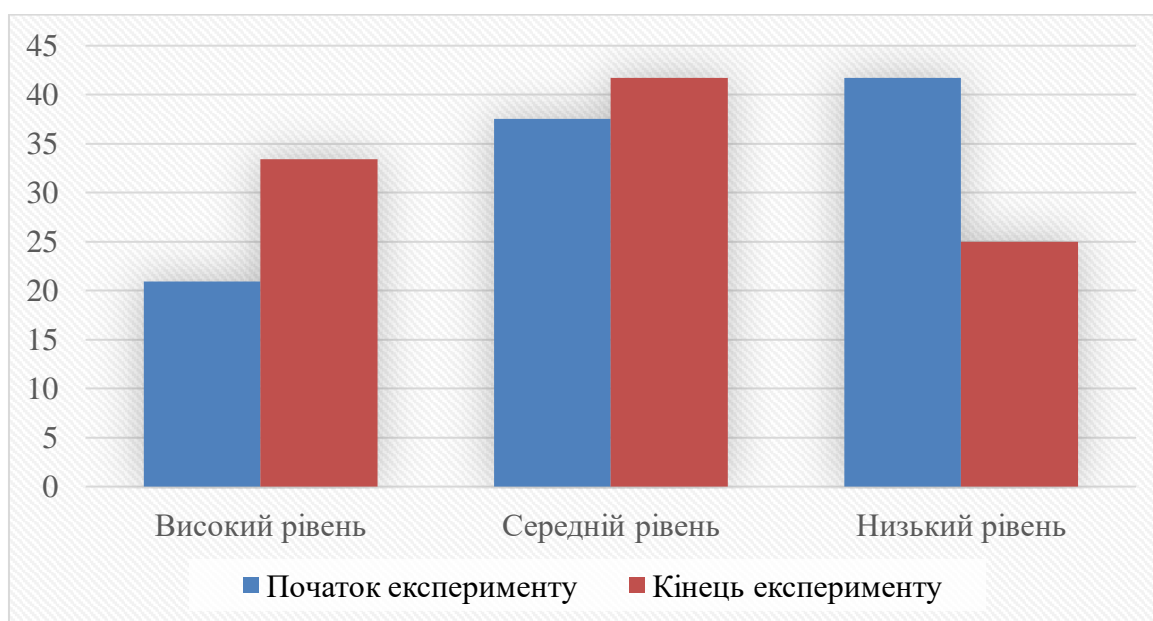

Рис.3.3. Результати повторної діагностики за другим критерієм (експериментальна група)

За результатами діагностики рівнів сформованості дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня констатовано переважання середнього та низького рівнів сформованості у контрольній групі, високого та середнього – в експериментальній. Позитивна динаміка формування дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення свідчить про ефективність розробленої методики.

Узагальнені результати повторної діагностики представлено у таблиці 3.7. та рисунку 3.4.

Таблиця 3.7

Узагальнені результати повторної діагностики

Рівень Критерії	Високий рівень, у %		Середній рівень, у %		Низький рівень, у %	
	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Група	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ	ЕГ	КГ
Якість виконання рухів	29,2	19,2	45,9	50,1	25	30,7
Характер виконання рухів	33,4	19,3	41,7	50,1	25	30,7
Узагальнені результати	31,3	19,3	43,8	50,1	25	30,7

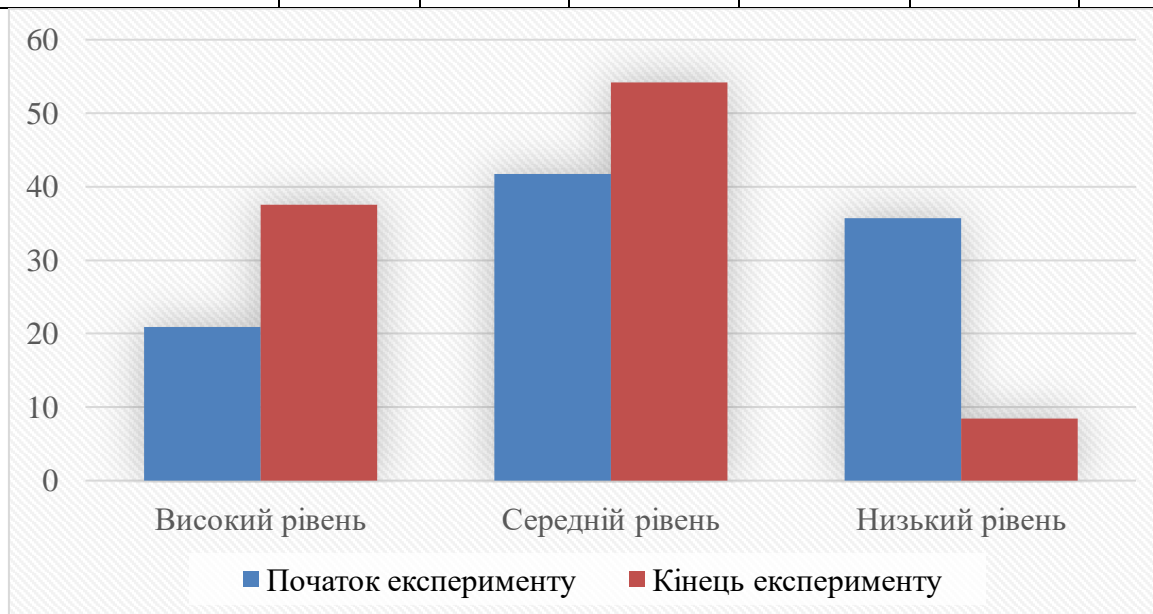

Рис.3.4. Узагальнені результати діагностики (експериментальна група)

Відповідно до узагальнених результатів діагностики високий рівень розвитку дрібної моторики в кінці експерименту було виявлено в 31,3 % учасників експериментальної групи та 19,3 % - контрольної. Середній рівень визначено у 43,8 % дітей експериментальної групи та 50,1 % вихованців

контрольної. Низький рівень констатовано у 25 % дошкільників експериментальної групи та 30,7 % учасників контрольної.

Таким чином, за результатами повторної діагностики рівнів сформованості дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня було виявлено позитивні зміни в експериментальній групі, що свідчить про доцільність впровадження розробленої методики у навчально-виховний процес закладу дошкільної освіти.

ВИСНОВКИ

У дошкільному віці рухова сфера тісно пов'язана з іншими – когнітивною, мовленнєвою, емоційно-вольовою, навчальною. Особлива увага приділяється розвитку дрібної моторики. Рівень розвитку дрібної моторики суттєво впливає на стан сформованості мовлення, а також є основою для оволодіння у майбутньому навичок письма. За результатами аналізу психолого-педагогічної літератури можемо визначити дрібну моторику як здатність людини виконувати дрібні рухи м'язами кистей, пальців та зап'ясть, здійснювати контроль у процесі виконання цих рухів, забезпечуючи взаємодію нервової, кісткової, зорової та рухової систем. Рівень розвитку дрібної моторики впливає на функціонування різних сфер особистості дитини. Особливий вплив функціонування дрібної моторики здійснює на розвиток мовлення. Ділянки, які відповідають за формування дрібної моторики та мовлення у головному мозку знаходяться поруч,

стимулюючи діяльність одна одної. Тому, дрібна моторика є каталізатором розвитку усіх компонентів мовлення – звуковимови, складової структури слова, фонетико-фонематичних процесів, граматичного ладу, зв'язного мовлення, навичок читання та письма.

Особливе значення рівень розвитку дрібної моторики має для дітей з порушеннями мовлення. Тому, значну частину уваги корекційні педагоги приділяють формуванню зазначених навичок. На сьогодні одним із найефективніших інноваційних засобів формування дрібної моторики у дітей із мовленнєвими порушеннями є арт-терапія. На корекційних заняттях педагоги використовують різні види арт-терапії: ігротерапія, піскова терапія, музикотерапія, кардмейкінг, ліплення з пластиліну та інші. Використання засобів арт-терапії у ході розвитку дрібної моторики у дітей із ЗНМ III рівня старшого дошкільного віку сприяє підвищенню ефективності корекційно-розвиткового процесу, реалізації індивідуального підходу із врахуванням індивідуальних особливостей дитини, її потреб, актуальних та потенційних можливостей.

Ураховуючи особливості розвитку дрібної моторики, було виділено два критерії сформованості дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня Перший показник – якість виконання рухів. Характеризується здатністю дошкільника виконувати дрібні рухи відповідно до поставлених завдань та вимог. Показниками першого критерію є: якість виконання рухів та точність виконання рухів. Другий показник – характер виконання рухів. В його основі лежить уміння дошкільника виконувати рухи плавно та злагоджено. Він включає оцінку координації, контролю над рухами, сили та напрямку руху, характер рухової активності. Показниками другого критерію є: уміння використовувати графічні інструменти та графічні уміння. До кожного із критеріїв та показників було розроблено комплекс діагностичних завдань, охарактеризовано шкалу оцінювання.

Діагностичні завдання було запропоновано вихованцям одного із закладів дошкільної освіти. В експерименті взяли участь 25 дошкільників, віком від 5 до

7 років. Їх було розподілено на дві групи – експериментальну (12 дітей) та контрольну (13 дітей). За результатами первинної діагностики високий рівень було визначено у 16,7 % респондентів експериментальної групи та 19,3 % - контрольної. Середній рівень констатовано у 41,7 % дошкільників експериментальної групи та 42,4 % дітей контрольної групи. Низький рівень виявлено у 41,7 % учасників експериментальної групи та 38,5 % дітей контрольної. Переважання низького та середнього рівнів засвідчило необхідність розробки методики розвитку дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня.

Ураховуючи вищезазначене, було розроблено методику розвитку дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із ЗНМ III рівня, в якій виділено три етапи. Перший етап – підготовчий, метою якого є формування передумов для розвитку загальної моторики. В основі підготовчого етапу лежить формування умінь у дошкільника виконувати рухи за наслідуванням, поєднувати мовленнєвий матеріал із рухами, відтворювати серії рухів (різні за рівнем складності). Другий етап – основний, що передбачає розвиток дрібної моторики, формування умінь працювати з графічними інструментами, розвиток графічних навичок. Третій етап – заключний, метою якого є закріплення навичок дрібної моторики.

Розроблену методику було впроваджено в Ясла-садок №37 компенсуючого типу Херсонської міської ради. Робота проводилась в експериментальній групі (12 дітей). У контрольній групі (13 дітей) освітній процес організовується за Програмою закладу дошкільної освіти із корекційно-розвитковим складником (для дітей з тяжкими порушеннями мовлення) без додаткового використання розробленої методики. Після впровадження було проведено повторну діагностику рівнів сформованості дрібної моторики дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня. Відповідно до узагальнених результатів діагностики високий рівень розвитку дрібної моторики в кінці експерименту було виявлено в 31,3 % учасників експериментальної групи та 19,3 % - контрольної. Середній рівень визначено у 43,8 % дітей експериментальної

групи та 50,1 % вихованців контрольної. Низький рівень констатовано у 25 % дошкільників експериментальної групи та 30,7 % учасників контрольної.

За результатами повторної діагностики рівнів сформованості дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня було виявлено позитивні зміни в експериментальній групі, що свідчить про доцільність упровадження розробленої методики у навчально-виховний процес закладу дошкільної освіти. Формування дрібної моторики у дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення III рівня передбачало комплексний вплив на розвиток моторної, когнітивної, емоційно-вольової, мовленнєвої сфер розвитку дошкільника із використанням арт-терапевтичних засобів, що дозволили підсилити виховний вплив на дитину старшого дошкільного віку та досягти позитивного результату.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Анастасова Н.М. Розвиток дрібної моторики рук дітей старшого дошкільного віку із загальним недорозвитком мовлення засобами ізотерапії. *Science progress in European countries: new concepts and modern solutions*. 2019. С. 125-129.
2. Андреева Н. На кінчиках пальців. Розвиток дрібної моторики дошкільнят. *Дитячий садок*. 2018. № 19. С. 33-35.
3. Атаманчук Н.М. Арт-терапія як засіб вивчення та подолання бар'єрів у спілкуванні підлітків. *Наука і освіта*. Вип 3. 2015. С. 12-16.
4. Биковець Л. Л. Вплив рухів пальців рук на розумовий та мовленнєвий розвиток дитини дошкільного віку. *Таврійський вісник освіти*. 2012. № 2. С. 124–131.
5. Бондар Л. М. Використання методів арт-терапії в роботі з дітьми дошкільного віку. *Педагогічний пошук*. Київ. 2014. № 1. С. 54–57.

6. Вознесенська О.Л. Арт-терапія як засіб психо-соціального відновлення особистості. *Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки*. Вип 4. 2015 С. 28-34.
7. Гнізділова О.А. Розвиток дрібної моторики дітей дошкільного віку засобами Су-Джок терапії. *Вісник*. Вип.14. 2020. С. 151-156.
8. Городиська В.В. Упровадження арт-терапії як інноваційної технології у дошкільних закладах освіти. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. Вип. 69. 2020. С. 56-61.
9. Гузій Л. Ігрові вправи для розвитку дрібної моторики. *Розкажіть онуку*. 2019. № 5. С. 7-8.
10. Деснова І.С. Використання пальчикових ігор у процесі розвитку дрібної моторики дітей молодшого дошкільного віку. *In The 5th International scientific and practical conference "World science: problems, prospects and innovations"*. Toronto, Canada. 2021. С.488-492.
11. Долбенко С. В. Використання нетрадиційних засобів діяльності для розвитку дрібної моторики дітей дошкільного віку. *Дошкільний навчальний заклад*. 2018. № 4. С. 6-12.
12. Дрібна моторика у дітей. Розвиток дрібної моторики – ігри та вправи. 2023. URL: <https://yes-tm.com/melkaya-motorika-ruk-dlya-dete> (дата звернення: 15.04.2024).
- 13.Замелюк М.І. Арт-терапія як засіб творчої самореалізації особистості. *Психологія: реальність і перспективи*. Вип. 10. 2018. С. 51-58.
- 14.Ільченко І.С. Арт-терапія: навч. посіб. для студентів. Умань: *Видавничо-поліграфічний центр "Візаві"*, 2013. 150 с.
15. Касілова Л.С. Корекційно-розвивальна робота з дітьми із загальним недорозвитком мовлення. *Таврійський вісник освіти*. Вип.3. 2013. С.56-60.
- 16.Козігора М. Арт-терапія як засіб навчання і виховання учнів початкової школи. *Молодий вчений*. Вип. 7 (59). 2018. С. 198-201.

17. Кравченко І.В. Розвиток мовлення дітей дошкільного віку засобами зображувальної діяльності. *Актуальні питання корекційної освіти (педагогічні науки)*. Вип 14. 2019. С. 137-147.
18. Крамаренко В.О. Використання пластичного матеріалу для формування креативності дітей дошкільного віку. *Відповідальність за автентичність цитат, правильність фактів та посилань несуть автори статей*. 2019. С.102-106.
19. Кузнєцова Т. Розум на кінчиках пальців. Семінар-практикум для вихователів із розвитку дрібної моторики в дітей. *Дитячий садок. Управління*. 2017. лип. (№ 7). С. 12-16.
20. Куцин Е. Корекція мовленнєвих порушень дошкільників засобами ізотерапії як однієї з форм арт-терапії. *Наука і освіта: наук.-практ. журнал*. 2022. № 3. С. 19-24.
21. Лалак Н.В. АРТ-терапія у роботі з дітьми старшого дошкільного віку. *Наука майбутнього: збірник наукових праць студентів, аспірантів та молодих вчених*. 2023. Вип. 2(12). С. 72-76.
22. Максименко І.А. Створення оптимальних умов для формування готовності дітей старшого дошкільного віку до навчання в школі. *Готовність дитини старшого дошкільного віку до навчання в умовах реформування української школи*. 2021. С. 171-175.
23. Малетич О.В. Розвиток дрібної моторики у дітей з інвалідністю на заняттях трудового навчання. *Herald pedagogiki. Nauka i Praktyka*. 2020. С. 27 -31.
24. Машталер А.С. Розвиток дрібної моторики у дітей із загальним недорозвиненням мовлення. *Таврійський вісник освіти*. Вип 4. 2021. С. 242-247.
25. Овчаренко О. Розвиток креативності у дошкільників арт-терапевтичними засобами. *Вісник Інституту розвитку дитини. Сер.: Філософія, педагогіка, психологія*. Вип.36. 2014. С. 135-140.

26. Панченко Г.Ю. Арт-терапія як метод психокорекції емоційних порушень у дошкільнят: кваліфікаційна робота магістра спеціальності 053 «Психологія». Запоріжжя : ЗНУ, 2022. 54 с.
27. Пахолук В. Арт-корекція як засіб розвитку дрібної моторики. 2021. 53 с.
28. Пеняк В., Лалак Н. Використання засобів арт-терапії у роботі з дітьми дошкільного віку. *Актуальні проблеми навчання і виховання в умовах інтеграційних процесів в освітньому та науковому просторі : збірник тез доповідей V Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції / гол.ред. Т.І.Бондар.* Мукачєво: МДУ, 2022. С.178-183.
29. Радиш В. Пальчикові ігри: розвиток дрібної моторики і мови дітей. *Психолог дошкільця.* 2012. № 9. С. 33-37.
30. Рибцун Ю.В. The use of ART therapy in speech correction work with children with special speech needs. *Актуальні проблеми формування творчої особистості педагога в контексті наступності дошкільної та початкової освіти: збірник матеріалів VI Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції.* Вінниця. С. 428-431
31. Савченко Ю.Ю. Арт-терапія як засіб естетичного виховання дітей дошкільного віку. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені ГС Костюка НАПН України.* Вип. 14. 2018. С. 251-262.
32. Силко Р.М. Використання елементів арт-терапії у зображувальній діяльності дошкільників. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Серія: Педагогічні науки.* Вип.142. 2017. С. 167-170.
33. Спужак В. Б. Роль дрібної моторики у розвитку діяльності дитини. *Сучасні тенденції, спрямовані на збереження здоров'я людини : зб. наук. пр. за матеріалами IV наук.-практ.* Харків, 2023. Вип. 4. С. 93–95.
34. Тарашевська О.В., Цісар І.В. Використання арт-терапії в корекційній роботі з дітьми з порушеннями мовлення. *Інновації партнерської взаємодії освіти, економіки та соціального захисту в умовах інклюзії та*

- прагматичної реабілітації соціуму: матеріали III міжнародної науковопрактичної конференції. Кам'янець-Подільський, 2019. С.373-375.*
35. Тітаренко С. Засоби розвитку дрібної моторики у дітей раннього віку. *Фізична культура, спорт та здоров'я нації*. Вип.18 (1). 2014. С. 302-306.
36. Федорчук Н.Ю. Серета І.В. Технологія ігротерапії у роботі логопеда з дітьми дошкільного віку. *Серце, віддане дітям. Випуск X: Збірник студентських наукових праць*. Миколаїв, 2020. С. 213-218.
37. Харківська А. Арт-техніки у корекційній роботі з дітьми з мовленнєвими порушеннями. *Освіта. Інноватика. Практика*. Вип. 12. 2024. С. 48-52.
38. Храмова Д. Засоби розвитку дрібної моторики дітей дошкільного віку. *Дошкільна освіта у сучасному соціокультурному просторі : зб. наук. праць*. Полтава: ФОП Цьома С.П., 2021. С. 165-168.
39. Шуплецова Л.Ю. Арт-терапія як спосіб позитивного психотерапевтичного впливу на дитину. *Соціально-гуманітарний вісник*. Вип. 18-19. 2018. С. 68-72.
40. Groß W., Linden U., Ostermann T. Effects of music therapy in the treatment of children with delayed speech development -results of a pilot study. *BMC Complement Altern Med*, 2010. Is.10, No39. <https://doi.org/10.1186/1472-6882-10-39> (дата звернення: 12.05.2024).

Опитування для педагогічних працівників

1. Як Ви розумієте сутність поняття «дрібна моторика»?
 - А) сукупність скоординованих дій м'язової, кісткової і нервової систем людини під час виконання дрібних та точних рухів кистями і пальцями рук;
 - Б) уміння людини здійснювати координовані рухи тілом;
 - В) сукупність скоординованих дій нервової та м'язової систем людини під час виконання артикуляційних рухів.
2. Як розвиток дрібної моторики пов'язаний із мовленням дитини?
 - А) центри, які відповідають за розвиток мовлення та дрібної моторики у головному мозку знаходяться поруч, тому стимулюють розвиток один одного;
 - Б) розвиток дрібної моторики стимулює формування мовленнєвої компетентності;
 - В) зв'язку між розвитком мовлення та дрібної моторики немає.
3. Які засоби Ви використовуєте із метою розвитку дрібної моторики у дітей із ЗНМ?
 - А) ігри з дрібними предметами;
 - Б) малювання та ліплення;
 - В) шнурівки;
 - Г) свій варіант _____.
4. Із якими труднощами Ви зіштовхуєтесь під час розвитку дрібної моторики у дітей з порушеннями мовлення?
 - А) недостатній рівень розуміння вербальних інструкцій;
 - Б) порушення координації;
 - В) знижена мотивація;
 - Г) свій варіант _____.
5. Чи ознайомлені Ви з інноваційними засобами (прийомами) розвитку дрібної моторики?

А) так;

Б) ні.

6. Які саме інноваційні засоби розвитку дрібної моторики Ви використовуєте у роботі з дітьми із порушеннями мовлення?

А) інтерактивні іграшки;

Б) комп'ютерні технології;

В) арт-терапевтичні засоби;

Г) елементи біоенергопластики;

Д) свій варіант _____.

Комплекс діагностичних завдань

Завдання «Лісові пригоди»

Критерій: якість виконання рухів.

Показник: точність виконання рухів.

Мета: діагностика рівня точності виконання рухів.

Інструкція: Сьогодні ми будемо подорожувати у ліс. Він приховує багато-багато таємниць. Готовий до захопливої історії? Тільки слухай уважно і повторюй за мною рухи, коли вони зустрічатимуться.

У темному лісі жило собі маленьке зайченя (долоня у кулаці, вказівний та середній пальці підняті, фігура «зайця»). Воно зовсім не мало друзів. Щоранку зайчик виходив на прогулянку у лісі (вказівний та середній пальці «крокують» по столу). Вітався із сонечком, деревами, квітами, вітерцем (пальці по черзі торкаються великого, «вітаються»). Та одного разу він зустрів Колобка (пальці в кулак). Вони привітались (пальці у замок). Колобок запитав у зайчика, чому він один на прогулянці. Зайчик відповів, що друзів у нього нема. Тоді Колобок запропонував разом йти на зустріч пригодам (одна долоня – «фігура зайчика», інша – кулак «колобок»). Зайчик зрадів новій компанії. Вони рушили на прогулянку разом. Аж ось зустріли лисицю (вказівний та мізничик вгору). Вона хотіла обманути Колобка і з'їсти, але зайчик захистив його. З тих часів вони стали найкращими друзями. А яку казку знаєш ти?

Шкала оцінювання:

- високий рівень (3 бали) – дошкільник правильно та чітко відтворив рухи, не відволікався; інструкцій педагога дотримувався;
- середній рівень (2 бали) – дитина дошкільного віку виконала завдання спільно з педагогом; рухи відтворила частково;
- низький рівень (1 бал) – дошкільник прослухав розповідь, але рухи за педагогом відтворив лише деякі, потребував повторної їх демонстрації.

Завдання «Сім'я»

Критерій: якість виконання рухів.

Показник: точність виконання рухів.

Мета: діагностика рівня точності виконання рухів.

Інструкція:

Ось така у нас сім'я – *(педагог показує долоні)*

Чотири пальчики і я. *(усі пальці в кулак, окрім великого)*

Ось цей пальчик – захищає,

Кулачок весь прикриває. *(кулак)*

А цей пальчик – вказівний – *(вказівний з'єднує з великим)*

Він усім шлях вказує

І середній біля нього *(середній з'єднує з великим)*

Він йому підказує

Безіменний пальчик-братик *(безіменний з'єднує з великим)*

Разом із мізичиком, *(мізинчик з'єднує з великим)*

Інших братиків своїх

Пригостять гостинчиком. *(плескає у долоні)*

Шкала оцінювання:

- високий рівень (3 бали) – дитина чітко відтворила серію рухів та мовленнєвий супровід;
- середній рівень (2 бали) – дошкільник відтворив серію рухів без мовленнєвого супроводу; іноді потребував повторної демонстрації рухів.
- низький рівень (1 бал) – дитина частково відтворила серію рухів без мовленнєвого супроводу, потребувала додаткової демонстрації та уповільнення темпу виконання завдання.

Завдання «Вирій»

Критерій: якість виконання рухів.

Показник: обсяг виконання рухів.

Мета: діагностика обсягу виконання рухів.

Інструкція:

Птахи у вирій полетіли, *(пальці в замок, плавні рухи)*

І осінь золоту зустріли. *(педагог махає долонею)*

Будуть чекати до весни, *(долоня в кулак)*

Тоді лиш вернуться вони, *(кличний рух вказівним пальцем)*

І в ту пору прекрасну і ясну, *(кругові руки долонями)*

На крилах принесуть весну. *(пальці в замок, плавні рухи)*

Шкала оцінювання:

- високий рівень (3 бали) – дитина відтворила серію рухів у повному обсязі, не відповікалась;
- середній рівень (2 бали) – дошкільник відтворив рухи, але декілька разів збивався;
- низький рівень (1 бал) – дитина частково відтворила серію рухів, потребувала додаткової демонстрації зразка.

Завдання «Колобок»

Критерій: якість виконання рухів.

Показник: обсяг виконання рухів.

Мета: діагностика обсягу виконання рухів.

Інструкція: Жили собі дід та баба. Сумно їм було вдвох (вказівний та середній пальці вгору). Вирішили вони спекти собі колобка (кулаки). Баба замісила тісто (долоні по черзі з'єднуються). Розкатала його (дитина катає долонями по столу). Дід розтопив піч (махає долонями та дмухає на них). Співся гарний колобок (кулаки). А що було далі?

Шкала оцінювання:

- високий рівень (3 бали) – дошкільник повторював казку за педагогом, відтворював рухи, не збивався;

- середній рівень (2 бали) – дитина частково відтворила рухи, казку повторювала;
- низький рівень (1 бал) – дошкільник відтворив декілька рухів, потребував додаткової демонстрації.

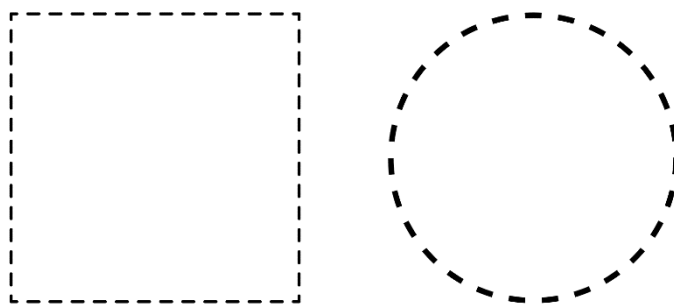
Завдання «Геометрична фантазія»

Критерій: характер виконання рухів.

Показник: уміння використовувати графічні інструменти.

Мета: діагностика уміння використовувати графічні інструменти.

Інструкція: Які геометричні фігури ти бачиш на картинці? Правильно. А на що вони схожі? Спробуй обвести фігури, не виходячи за лінію. Потім можеш домалювати до них усе, що захочеш.

Шкала оцінювання:

- високий рівень (3 бали) – дошкільник виконав завдання охайно, меж дотримувався; до фігур домалював додаткові елементи, пояснив їх значення;
- середній рівень (2 бали) – дитина обвела фігури, але декілька разів виходила за межі; додаткові елементи домалювала, але значення їх не пояснила;
- низький рівень (1 бал) – дошкільник хаотично замалював фігури, від домальовування додаткових елементів відмовився.

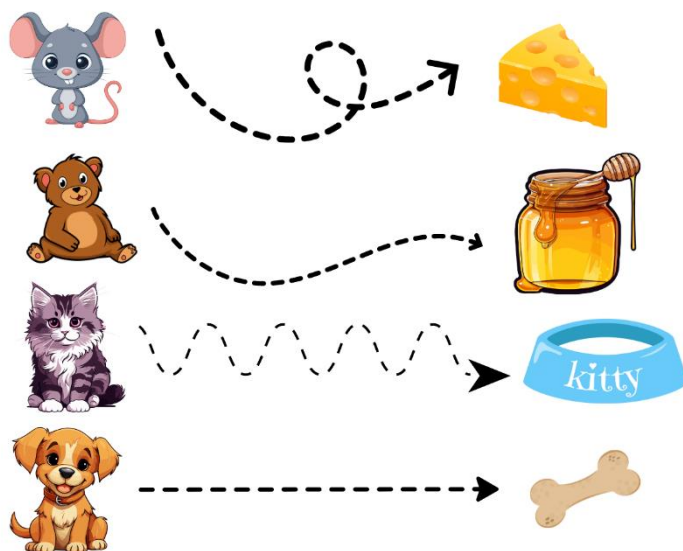
Завдання «Важкий шлях»

Критерій: характер виконання рухів.

Показник: уміння використовувати графічні інструменти.

Мета: діагностика уміння використовувати графічні інструменти.

Інструкція: Настав час обіду! Тварини зголодніли. Аж ось біда – ніяк не можуть добратись до їжі. Ти допоможеш їм? Наведи олівцем шлях, не виходячи за його межі.

Шкала оцінювання:

- високий рівень (3 бали) – дошкільник виконав завдання охайно, за межі не виходив;
- середній рівень (2 бали) – дитина виконала завдання частково, іноді виходила за межі;
- низький рівень (1 бал) – дошкільник відтворив лише найпростіші малюнки, складні виконувати відмовився.

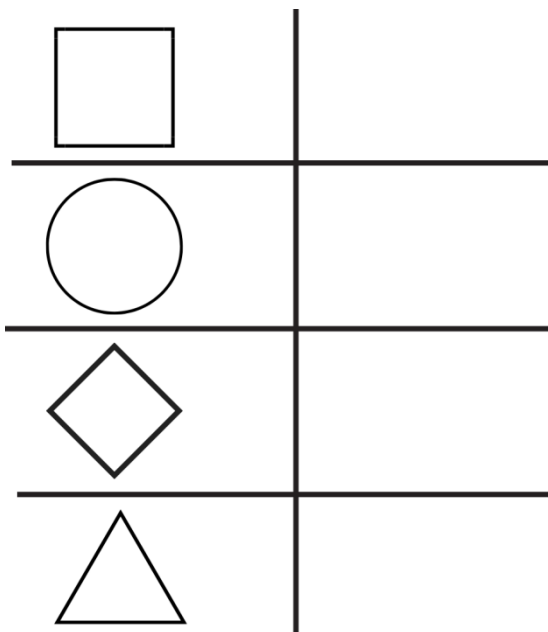
Завдання «Скопіюй»

Критерій: характер виконання рухів.

Показник: графічні уміння.

Мета: діагностика рівня сформованості графічних умінь.

Інструкція: Подивись уважно на малюнки. Які фігури ти впізнав? Спробуй відтворити їх так, щоб утворилось дві однакових.

Шкала оцінювання:

- високий рівень (3 бали) – дошкільник чітко відтворив фігури, зберігаючи їх розмір;
- середній рівень (2 бали) – дитина частково відтворила фігури, не відтворюючи розмір;
- низький рівень (1 бал) – дошкільник відтворив декілька фігур наближено до форми.

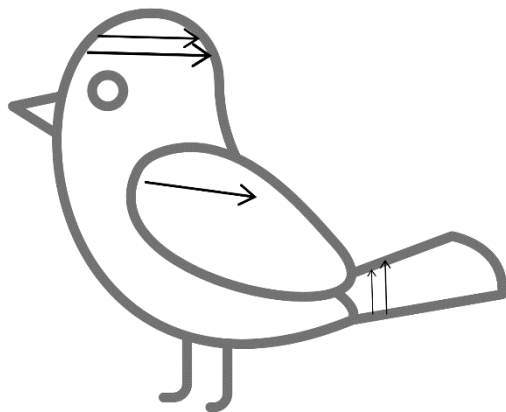
Завдання «»

Критерій: характер виконання рухів.

Показник: графічні уміння.

Мета: діагностика рівня сформованості графічних умінь.

Інструкція: Заштрируй пташку за напрямком стрілок.

Шкала оцінювання:

- високий рівень (3 бали) – дошкільник заштрихував малюнок відповідно до напрямку ліній;
- середній рівень (2 бали) – дитина почала виконувати завдання правильно, але потребувала підказки з боку педагога, декілька разів змінювала напрям штрихування;
- низький рівень (1 бал) – дошкільник хаотично заштрихував рисунок.